

Ruský svět a neoeurasianismus: dvě strany jedné mince

JAROSLAV KURFÜRST

The Russian World and Neo-Eurasianism: Two Sides of the Same Coin

Abstract: Borders, sovereignty and power in the post-Soviet space occupy the center of the Russian geopolitical discourse, which has been striving for the whole quarter century from the collapse of the USSR for its political reconceptualization and reterritorialization. Two key civilizationist concepts, the Russian World and neo-Eurasianism, play prominent roles in the Russian formal, imagined and practical geopolitics. The two concepts have different geneses and accents but also many identical characteristics. The article focusses on the contrast of the two concepts, and documents their differences and similarities from the conceptual-structural, cognitive-geographical and ideological point of view as well as from the perspective of their practical expression in Russian domestic and foreign policy. The comparison concludes with the finding that both concepts represent complementary instruments of Russian internal consolidation and the building of the Russian sphere of influence in the post-Soviet space through the mobilization of various communities and ideological patterns.

Key words: Russia, Russian World, neo-Eurasianism, geopolitics, civilizationism, post-Soviet space.

Rozpad SSSR coby subjektu mezinárodní politiky a geopolitické reality vedl k i rozpadu komunity, již pojil „společný osud“ sevřený dogmatickou komunistickou ideologií a autoritářským státem. V postsovětském prostoru se rychle obnovovaly původní předsovětské identity. Identita ruské společnosti však byla destabilizována (Billington 2004), a to i přesto, že se stala etnicky kompaktnější.¹ Příčinou byla skutečnost, že ruské etnikum se v SSSR identifikovalo převážně se svazem a samotná ruská identita se příliš nerozvíjela (Zevelev 2009), respektive byla jinak teritorializovaná. Její ztracenou součástí byla i prestiž globální velmoci, jež byla mocenským i ideologickým centrem bipolárně rozděleného světa a jejímž smyslem byla soutěž se Západem. Historie postsovětského Ruska je proto také příběhem o kompenzaci rozpadu mnohonárodního společenství, o snaze obnovit centralitu a prestiž státu i o hledání nového jednotícího narativního ideálu, který by mu nabídl nový smysl. Součástí těchto procesů byla také mentální reteritorializace fragmentovaného postsovětského prostoru, která reagovala na reálnou změnu politické mapy. V průběhu tohoto hledání a na pozadí reálného historického kontextu pronikal patriotický diskurz stále hlouběji do struktur státu. Kolaps univerzalistické ideologie marxismu-leninismu vedl k hledání alternativy, již patriotické síly v Rusku nacházely v myšlence vlastní civilizace – komunity založené na kolektivitě sahající za horizont jednoho národa i státu. Ruský kontext je však komplikován tím, že carská a sovětská geopolitická realita vnucovala společnou identitu i komunitám sousedních civilizací a utvářela zdání „transcivilizační civilizace“, v níž geopolitická realita konfrontovala a překonávala citové vazby

kulturní identity (Bassin 2007). Podstatou každé civilizace je přitom existence přirozené „zóny sociokulturní prestiže“ (Collins 2001), držící pohromadě díky měkké síle charismatu civilizačního jádra. Toto charisma SSSR ztratil a Rusko nezískalo. I z tohoto důvodu se do této agendy zapojil stát, který v Rusku vždy kreativně formoval společenský diskurz i geopolitické představy a pro své cíle používal esencialistických argumentů. Tento fenomén nazvala Anne Clunanová „*aspiračním konstruktivismem*“ (Clunan 2009: 22), jehož tradičním projevem je imperiální, respektive „*civilizační nacionalismus*“ (Verkhovskii – Pain 2015). Na koncept státu-civilizace odkazoval Vladimir Putin ve své předvolební stati z roku 2012, kde uvedl: „*Velikou misí Rusů je sjednocovat a upevňovat civilizaci [...] do takového typu státu-civilizace, kde nejsou nacisti a princip rozlišování na naše a cizí a kde se společnost definuje společnou kulturou a hodnotami. Taková civilizační identita je založena na zachování ruské kulturní dominance, jejímž nositelem nejsou jen etničtí Rusové, ale všichni nositelé této identity bez ohledu na národnost*“ (Путин 2012). Postsovětský ruský geopolitický a civilizacionistický diskurz usiloval o konceptuální konkretizaci civilizační vize. Koncepty neoeurasianismu a ruského světa jsou produkty této diskuse.

V této stati se budeme věnovat srovnání obou konceptů, které nabízejí zemím v postsovětském prostoru integrační rámec (alternativní ke spolupráci se Západem), a svým záběrem postsovětský prostor dokonce přesahují. Neoeurasianismus i ruský svět jsou na jedné straně ideovými geopolitickými konstrukty, zároveň však splňují i definici politické neformální struktury. Cílem textu je ukázat na příkladu těchto dvou nejvýraznějších geopolitických konceptů v současném Rusku, jak vládní i nevládní patriotický diskurz ospravedlňuje a legitimizuje ruské ambice regionální hegemonie a vybudování sféry vlivu. K dosažení tohoto cíle nám pomůže kontrast konceptů. Jeho prostřednictvím si přiblížíme jak rozdílnost/podobnost obou konceptů, tak i distribuci jejich rolí a funkcí v ruské zahraniční i vnitřní politice s ohledem na jejich schopnost oslovovat různé komunity v Rusku i v postsovětském prostoru různými narativy.

Oba koncepty budeme strukturovat v několika rovinách. První rovinou bude představovaná geografie, jejímž prostřednictvím koncepty reteritorializují politický prostor. Druhou rovinou bude ideologické zázemí obou konceptů a třetí bude tvořena reálnými projevy konceptů v praktické politice. Do všech těchto tří rovin se promítá provázanost geopolitiky, geoeconomiky a geokultury (Rozov 2012). Zároveň jsou oba koncepty strukturovány variabilními interpretacemi, které je ideologicky rozvrství od umírněných směrů zaměřených na spolupráci až po radikální imperiální, revizionistické a militantní vize. Jednotlivé roviny i interpretační rozvrstvenost využijeme při strukturování textu. Postupovat budeme ve třech krocích. Abychom zajistili srovnatelnost obou konceptů, oba nejprve jasněji vymezíme a seznámíme se s jejich genezí. Po tomto vymezení se ve druhém kroku pustíme do komparace. Jak jsme naznačili výše, komparaci členíme do tří celků: první se bude věnovat geografickým reprezentacím v jejich různých vrstvách, druhá se zaměří na ideové a filozofické zázemí obou konceptů a třetí se bude věnovat projekci obou konceptů do praktické domácí i zahraniční politiky. Komparace bude probíhat synchronně s tím, že koncepční a ideový základ porovnáme v celém čtvrtstoletém postsovětském období, zatímco jeho vyjádření v praktické politice budeme přednostně sledovat v desetiletém období 2007²–2017. V posledním kroku výsledky komparace shrneme, vizualizujeme a zobecníme.

Primárními daty budou především diskurzivní projevy ideových tvůrců obou konceptů. V případě ruského světa půjde především o soubor textů v redakci Vjačeslava Nikonova „Smysly i cennosti Russkogo mira“ (Никонов 2010) z webu nadace Russkij mir. Odkazovat budeme i ke starším textům dokumentujícím původ konceptu z webu *Russkij archipelag* a publikacím podpořeným nadací Russkij mir. Cenným doplněním budou sekundární zdroje. V případě neoeurasianismu budeme za primární ideové zdroje považovat práce jeho klasiků Alexandra Dugina, Alexandra Panarina, Viktora Iljina a některých dalších.

K nim přiřadíme umírněnější diskurzy a také sekundární zdroje. Praktickou rovinu obou konceptů bude tvořit jejich projekce do domácí i zahraniční politiky Ruska, která se odráží v koncepcích, diskurzivních projevech oficiálních autorit ruského státu či Ruské pravoslavné církve (RPC). Materializuje se také například v činnosti nadace *Russkij mir* nebo budování Eurasijské ekonomické unie.

Pro další práci bude užitečné mít na paměti, že výraz *ruský svět* může znamenat nejen geopolitický koncept, který je předmětem komparace, ale může být i pouhou metaforou pro přítomnost ruského živlu ve světě (v tomto smyslu ho nalezneme v historických pramenech včetně například díla Dostojevského či v názvu časopisu vydávaného v 19. století). V obou případech se obsah výrazu mírně liší. Tato distinkce je ve stati pouze kontextuální a je ponechána čtenáři. Explicitně však v textu odlišíme třetí význam sousloví *ruský svět* – stejnojmennou nadaci, kterou budeme označovat přepisem *Russkij mir*.

VYMEZENÍ KONCEPTŮ: JEJICH GENEZE A STRUKTURA

Oba koncepty navazují na ruskou identitární diskusi, jež probíhala od první poloviny 19. století a ve vazbě na geografickou expanzi ruského impéria, změny paradigmatického kontextu i okamžité geopolitické souřadnice (Kurfürst 2017b) se vyvíjela od slavjanofilství přes panslavismus a byzantinismus k eurasianismu ruských emigrantů ve dvacátých a třicátých letech 20. století (Neumann 1996; Laruelle 2008). Oba koncepty však implicitně navazují i na odkaz Sovětského svazu, a to jak geograficky, tak východisky založenými na přesvědčení o existenci komunity společného osudu.

Kořeny neoeurasianismu

Myšlenková podstata téměř zapomenutého exilového hnutí eurasianismu byla ještě v době existence SSSR oživena „posledním eurasijcem“ Lvem Gumiljevem. Jeho teorie „etnogeneze“, „superetnicity“ a „civilizační pasionarity“ byla pokusem o vytěsnění zřejmě civilizační heterogenity SSSR, proti níž postavila jednotící etno-civilizační vizi opírající se především o geografický determinismus, alternativní k ideologii marxismu-leninismu. Současný neoeurasianismus vyrostl z tohoto podhoubí. Již na konci osmdesátých let byla sovětská alternativní intelektuální scéna bohatá na radikální hnutí soustředěná na národní myšlenku – od národních bolševiků až po spolky koketující s nacistickou symbolikou (Laqueur 2016: 120). Po rozpadu SSSR projevovala patriotická část ruského intelektuálního prostředí nesouhlas se snahou vlády o integraci Ruska do struktur Západu a volala po „vlastní cestě“ (Pantin 2010). Zatímco prozápadní diskurz ovládly narativy o návratu k evropské či euroatlantické civilizaci (Smith 1999), ruští patrioti strukturovali svět bipolárně znovu objevovali eurasianismus jako geografický protibraz euroatlantisumu. Neoeurasianismus nabídl program přetvoření Ruska v eurasijskou geopolitickou entitu, jejímž východiskem ve vztahu k vnějšímu světu by byla imperiální politika (Kerr 1995).³ Koncept do jisté míry sloužil jako ideologická a identitární náhrada marxismu-leninismu (Кайзер – Кляйнеберг 2003). Počátkem devadesátých let se začaly neoeurasianistické ideje formovat kolem antisemitské publicistiky časopisu *Pamjat'* (Paměť) a nacionalistické a ultrakonzervativní publicistiky časopisu *Děň* (Den), založených ještě před rozpadem SSSR (Laruelle 2004). *Děň*, jenž publikoval články o novém eurasijském impériu, byl pro názory hraničící s fašismem v roce 1993 zakázán. Editoři jej proto přejmenovali na *Zavtra* (Zítřka) a pod tímto názvem je vydáván dosud. Stránky těchto časopisů byly líhni neoeurasianismu coby novodobé spojnice mezi ruskou krajní levicí a krajní pravicí (Clover 1999). Jejich společným jmenovatelem byla oddanost myšlenky geografické a civilizační jednoty SSSR. Mezi hlavní osobnosti patřili šéfredaktor Alexandr Prochanov a jeho tehdejší zástupce Alexandr Dugin, který se rychle stal hlavní osobností radikálního neoeurasianismu a ruské geopolitiky. Dalšími propagátory byli Vadim Kožinov, Šamil Sultanov, jehož lze zařadit nejspíše mezi stoupence neosovětského, obdivovatel Stalina Sergej Kurgin a radikální islámský filozof Gejdar Džemal – již od konce sedmdesátých let

souputník Dugina z okultistických kroužků (Laruelle 2015c). K těmto radikálním postavám se přidal profesor Moskevské státní univerzity Alexandr Panarin, který se z pozic přesvědčeného zapadníka v osmdesátých letech posouval k postojům blízkým evropské nové pravici (Peunova 2008). Stoupenci radikálního neoeurasianismu postupně získávali prostor ve veřejném diskurzu. Nebyli však sami, kdo rozvíjel eurasijské myšlenky.

Paralelně se rozvíjel i oficiální neoeurasianismus, který se snažil zapojit eurasijskou myšlenku do diskurzu o zahraniční politice. Představoval Rusko jako subjekt mezinárodních vztahů odlišný od Západu – s jinými geopolitickými a bezpečnostními zájmy (Smith 1999). Myšlenku považoval za legitimní i prozápadní ministr zahraničí Andrej Kozyrev, podle nějž mělo být Rusko „*silnou (ale normální) eurasijskou mocností ve všech aspektech tohoto pojmu – evropském, asijském, sibiřském a dálnovýchodním – mocností, která ve svém domácím životě vyvrací pesimistické proroctví Rudyarda Kiplinga o tom, že Východ a Západ se nikdy nesetkají*“ (Kozyrev 1992). Jeho představa však byla součástí liberální doktríny. S vizí rozdílné civilizační identity, než je evropská, přišli zahraničně-politický poradce prezidenta Jelcina Sergej Stankevič s tehdejšími šéfy Služby zahraniční rozvědky Jevgenijem Primakovem, kteří s podporou představitelů silových struktur označovali Rusko za „*specifickou eurasijskou mocnost*“ (Tsygankov 2007: 384). Do hlavního proudu ruské zahraniční politiky začaly tyto názory pronikat až po jmenování Primakova na pozici ministra zahraničních věcí v roce 1996. Primakovova doktrína multipolárního světa znamenala posílení eurasijského vektoru, jenž navázal na posun ve vnímání Asie ve světle srovnání ekonomického neúspěchu prozápadního pokusu ruské transformace, a naopak úspěchu modelu ekonomického rozvoje řady asijských států (Кайзер – Кляйнеберг 2003), především Číny, která nepřijala západní koncept demokracie, a přesto zahájila rychlý a dlouhodobý růst. Primakovova doktrína také aktivizovala diskusi o integraci v postsovětském prostoru. Oficiální eurasiianismus poté pomalu konvergoval s radikálním neoeurasianismem od druhého prezidentsví Vladimira Putina. Klíčovým momentem sblížení oficiální agendy státu a programu radikálního neoeurasianismu bylo zveřejnění předvolebního stanoviska Vladimira Putina v roce 2011 pod názvem „*Novyj integracionnyj projekt dlja Jevrazii – buduščee, kotoroje roždajetsja segodnja*“ (Nový integrační projekt pro Eurasii – budoucnost, která se rodí dnes), v níž přislíbil vytvoření Eurasijské unie do roku 2015 (Путин 2011).

Struktura neoeurasianismu

Jak jsme již naznačili výše, neoeurasianismus byl od počátku strukturován na více proudů (Laruelle 2008: 84). Graham Smith tento pluralismus typologizoval do škol *demokratických etatistů, eurasiianistů nové pravice a eurasijských komunistů* (Smith 1999). Tři směry identifikovali i Kleinberg a Kaiser, když eurasiianismus rozdělili na *umírněný, etatistický a nacionálně-konzervativní* (Кайзер – Кляйнеберг 2003). Radikální neoeurasianismus a neokomunismus jsou v jejich pojetí považovány za jednu nacionálně-konzervativní školu. Tento přístup sdílejí i další autoři (O’Loughlin – Ó Tuathail – Kolossov 2005). Tsygankov vyšel v jedné z typologií z konečného cíle: neoeurasianismus zaměřený na rekonstrukci postsovětského prostoru (například Zjuganov a Nartov) označil za *modernizátorský* (Tsygankov 1998), jinde také za *civilizacionismus* (Tsygankov 2003), zatímco neoeurasianismus zaměřený na vytvoření mnohem většího impéria, než byl SSSR, považuje za *hard line eurasiianismus* (Tsygankov 1998) jinde také za *expansionismus* (Tsygankov 2003). Novější typologie rozlišují například mezi *pragmatickým eurasiianismem, intercivilizačním eurasiianismem a neoeurasianismem* (Antonovič 2013). Skutečností je, že neokomunistické či lépe neosovětské a radikálně konzervativní až fašistické proudy v mnohém splývají. Ostatně neoeurasianismus považuje řada autorů za substituci sovětskému a „eurasijský národ-civilizaci“ za alternativu „sovětské civilizace“ (Shlapentokh 2013). S pronikáním oficiálního neoeurasianismu do ruské zahraniční politiky začalo vznikat i ideové zázemí umírněného neoeurasianismu, jehož proudy předseda umírněného

Eurasijského hnutí Ruské federace Jurij Kofner klasifikuje jako *obrozený eurasianismus* (rozvíjející myšlenky klasické školy), *pragmatický neoeurasianismus* (zaměřený na integraci v rámci Eurasijské ekonomické unie), *levicový eurasianismus* a *nové skytství*. Přiznává i existenci radikálního neoeurasianismu, vůči němuž se ostře vymezuje. Z podrobnějšího prozkoumání těchto směrů vyplývá, že umírněný neoeurasianismus nenabízí originální ideový rámec, jen politickou agendu, kterou tvoří: „*podpora procesu eurasijské integrace, kurzu Vladimira Putina, vnímání celistvosti eurasijské historie a geografie, existence samostatné eurasijské civilizace a odmítnutí neoliberalismu a zapadnictví*“ (Кoфнер 2013). Tento směr je tedy jen politickým doplňkem oficiálního neoeurasianismu. Proto budeme v další komparaci pracovat jen s termíny *oficiální neoeurasianismus* a *radikální neoeurasianismus*. Jejich vztah měl proměnlivou dynamiku. Radikální neoeurasianismus proti oficiální zahraniční politice nejprve útočil. S jejím příklonem k etatismu však začala mezi oběma diskurzů vznikat implicitní vazba, kterou posilovala změna ruského politického prostředí. Oficiální neoeurasianismus postupně akceptoval civilizační narativy do té míry, že se dostaly do oficiálních dokumentů státu. Přestože ruská zahraniční politika nikdy explicitně nepřijala ideologický základ radikálního neoeurasianismu, konvergence obou směrů je zřejmá (Pryce 2013; Antonovič 2013).

Geneze konceptu ruský svět

Pokud bychom hledali intelektuální kořeny konceptu ruský svět, vydali bychom se ze stejného bodu identitární emancipace Ruska vůči Evropě/Západu, avšak nenásledovali bychom geografickou linii eurasianismu, ale sledovali bychom konstrukty kulturní – národní, etnické, náboženské a jazykové, přítomné v podobě panslavismu, neoslavjanofilství i „oficiálního nacionalismu“ Ruska a vlastně i SSSR. V očích řady Rusů byl ruským světem i Sovětský svaz a ruská diskuse v devadesátých letech se snažila uspokojit intelektuální poptávku po zašlém společenství a „území nostalgie“ (Zamiatin 2008). Její součástí byl i střet mezi stoupenci supranacionálního státu a ruského etnického nacionalismu s vizí „Ruska Rusů“. Ruský stát správně rozeznal v etnickém nacionalismu odstředivý potenciál pro multietnickou a multikonfesionální Ruskou federaci a začal posilovat představu o civilizační jednotě – širším společenství ruského světa. Podmínkou tlumení etnického nacionalismu byla péče o nově vzniklou diasporu: téměř čtvrtina Rusů se ocitla po rozpadu SSSR v cizině a z nich polovina v sousedních zemích (Zevelev 2009). Politikou vůči diaspoře se již v devadesátých letech začala zabývat vláda, Ruská pravoslavná církev (RPC) i občanská společnost, jež hledaly možnosti obnovy vazeb s touto komunitou. Do diskuse o rozděleném národě se zapojili i intelektuálové. Předseda Rady pro zahraniční a obrannou politiku Sergej Karaganov navrhl problém převrátit ve výhodu a zahraničněpolitický nástroj pro prosazování ruských zájmů, čímž formuloval politiku později označenou za Karaganovovu doktrínu (Pryce 2013; Maliukevicius 2013). Definice „ruskosti“ byla systematicky zbavována etnické interpretace a vláda mobilizovala ruskou supranacionální vizi. Koncept ruského světa vzešel z hledání nové identity i snahy o obnovu vazeb po rozpadu SSSR.

Za autora konceptu je považován Pjotr Ščedrovickij, který se v roce 1995 ve Fondu efektivní politiky Gleba Pavlovského věnoval tématu ruské identity. Po řadě statí a diskusí se termín „ruský svět“ objevil v roce 1997 v textu, který Ščedrovickij napsal s Jefimem Ostrovským, „Orel razpravljajet krylja. 1111 znakov 1111 dněj do Novogo Tysjačiletija“ (Orel roztahuje křídla. 1111 znaků 1111 dnů do nového tisíciletí), kde autoři volají po novém začátku a obnově vazeb mezi Rusy: „*My Rusové jsme mnohonárodní národ, který nepojí krev. Rusy – účastníci ruského světa – pojí společný osud*“ (Щедровицкий – Островский 1997). Oba autoři se inspirovali také sborníkem statí Michaila Geftera *Mir mirov* (Svět světů). Podle Geftera vedl rozpad SSSR ke „světu světů“, přičemž všechny se chtějí navzájem odlišovat. Rusko proto „*musí učinit významný krok: uznat, že budoucností není světová komuna ani supervelmoc, ale pouhý vlastní svět ve světě světů*“

(Гедреп 1995). Tuto myšlenku přijali Šchedrovickij a Ostrovskij do svých úvah a v roce 1999 publikovali další stat' „Strana, ktoroj něbylo“ (Země, která neexistovala). V ní se soustředili na myšlenku utváření image Ruska ve světě sociální konstrukce a „výroby dojmů“, které se stávají realitou. Do vytvoření ruského světa zapojili marketing, mediální technologie, postupy informační války, metody síťového šíření informací. Ruský svět je podle nich „*síťovou strukturou velkých a malých společenství hovořících, tedy i myslících a jednajících, rusky*“ (Щедровицкий – Островский 1997). Do ruského světa zahrnuli představu Ruska mimo Rusko a koncept pojali jako globální „metaprojekt“ (Laruelle 2015b). Jejich východiskem byla zmíněná teze, že „*na území vyznačeném administrativními hranicemi Ruska žije méně než polovina obyvatel ruského světa*“ (Щедровицкий – Островский 1999). Podle obou autorů je hlavní výzvou Ruska obstat' ve střetu o dědictví SSSR a východního bloku, vedeném humanitárně-technologickými prostředky na bojišti geoeconomiky a geokultury „*za rozšíření systémů spojení mezi bojujícími státy s lidmi obývajícími svět světu*“ (Щедровицкий – Островский 1999). Oba autoři vykreslili svět, jehož obyvatelé jsou rozdělení síťově organizovanými systémy vazeb a civilizačních loajalit. K utváření image Ruska i jeho posilování považovali za nutné rozvinout nový systém spojení mezi obyvateli ruského světa. Předpokladem „navázání spojení“ je však jazyk, a proto srovnávali koncept s frankofonií či Commonwealthem (Градировский – Межуев 2003). Jakkoli je toto srovnání s mezivládními postkoloniálními projekty neudržitelné, důraz na postavení ruštiny jako *lingua franca* širšího postsovětského prostoru se stal základem strategie.

Myšlenkové zázemí konceptu tvoří texty o ruském světě, geopolitice, geoeconomice a geokultuře soustředěné na webu *Russkij Archipelag – setěvoj projekt russkogo mira* (Ruské souostroví – síťový projekt ruského světa). Koncept brzy našel cestu do administrace prezidenta, která hledala nové nástroje a metodologii použití měkké síly, jež by nahradila zhroucené nástroje sovětské propagandy. Po porážce SSSR nevojenskými prostředky si totiž koncept *soft power* v Rusku získal mimořádnou popularitu. Impulzem pro ofenzivu „měkkou silou“ byla oranžová revoluce na Ukrajině, kterou kremelští politici technologové interpretovali jako „*porážku Ruska ze strany Západu, který měl efektivnější politické technologie*“ (Laruelle 2015b; Etkind – Shcherbak 2008). Po ní byla zahájena rozsáhlá operace formování nástrojů informačního působení na okolní svět s cílem navázat spojení s maximálním počtem osob s důrazem na mládež, média a elity (Lough et al. 2014). Důraz na jazykové spojení vedl kremelské politické technology k myšlence vytvořit jednotný informační, jazykově propojený prostor s cílem ovlivnit narativy a interpretace událostí a vysílat signály do okolních „světů“ multipolárního světa. Založení nadace Russkij mir v roce 2007 bylo součástí této ofenzivy. Ekvivalentem Putinovy stati oznamující projekt Eurasijské unie je v případě ruského světa jeho projev ve federálním shromáždění z roku 2007, kde uvedl, že „*ruský jazyk [...] je živým prostorem mnohamilionového ruského světa, který je samozřejmě výrazně větší než samotné Rusko*“ (Путин 2007). Dva měsíce poté byla vytvořena nadace Russkij mir (Никонов 2010: 4), v jejíž správni i grantové radě získala místo RPC, která se zapojila se do aktivní spolupráce s ministerstvem zahraničních věcí (Blitt 2011).

Struktura konceptu ruský svět

Dnešní koncept ruského světa má čtyři hlavní ideové osy – jazykovou, konfesionalní, historickou, která je často interpretována metafyzicky jako „společný osud“, a neostrou osu geografickou. Ruský svět má stejně jako neoeurasianismus také dvě tváře – ideologickou a praktickou. Obě se však vyvíjely současně a spojení mezi nimi je bezprostřední. Přesto i zde existuje napětí mezi ideologickým zázemím konceptu dominovaným patriotickými imperiálními a konzervativními narativy a činností nadace Russkij mir coby nástroje ruské veřejné diplomacie, jehož deklarované aktivity směřují k podpoře výuky ruského jazyka a propagaci ruské kultury (Maliukevicius 2013). Podle ředitele nadace

Russkij mir utvářelo koncept několik myšlenkových škol – geopolitická, geoeconomická a geokulturní (Никонов 2010: 5). Geopolitickou představovali Alexandr Dugin a Vadim Cymburskij, jehož „Ostrov Rusko“ byl izolovaným ruským světem (Цымбурский 2007), zatímco Duginovy vize spočívaly ve spojení postsovětských států s cílem posílit pozici ruského světa v multipolárním světě a Eurasii (Дугин 2005). Geoeconomickou vizi představili Ščedrovickij a Alexandr Něklessa, kteří hovořili o „*ruském geoeconomickém světě*“, jenž zahrnoval i ruské specialisty v oblasti vysokých technologií, kteří by mohli pomoci Rusku napojit se na finanční a technologické zdroje Západu (Щедровицкий 2000b). Třetí školu představuje již zmíněné geokulturní paradigma Gradirovského a Mežujeva. Přestože geokulturní složka je dominantní, podstata činnosti nadace Russkij mir integruje geopolitické, geoeconomické i geokulturní cíle a spočívá v budování sítě vztahů se všemi, kteří jsou ochotni být součástí ruského světa.

PŘEDSTAVOVANÉ GEOGRAFIE: KONTRAST GEOGRAFICKÝCH REPREZENTACÍ

Společnou tezí obou konceptů je existence civilizací jako aktérů dějin (Laruelle 2004). V tomto rámci dochází k popření teze o Rusku jako součásti Evropy a postulaci civilizační autonomie. Oba koncepty považují stav po rozpadu SSSR za neuspokojivý a vycházejí z toho, že „*historické Rusko (ruská civilizace) je rozbito na několik úlomků – nezávislých států, z nichž Ruská federace je tím největším kouskem, a hlavním úkolem ruského světa pro první třetinu 21. století je ruská reintegrace*“ (Бабурин 2011: 16). Oba koncepty se proto snaží konstruovat paralelní představovaná teritoria i komunity, k jejichž obrazům by měla směřovat ruská politika. Ruská mentální geografie koncentricky strukturuje „ruskou civilizaci“ na národní jádro obklopené imperiálním areálem (Миллер 2005). Ten je v případě ruského světa i neourasianismu strukturován na různé úrovně periferie. V této části nejprve srovnáme strukturu představované geografie obou konceptů a následně se budeme věnovat metaforickým významům a estetizaci geografie. Součástí neourasianismu i ruského světa je totiž i mobilizace geografických mýtů a spirituality promítajících se do svérázné sakrální geografie, k níž se někteří autoři ve vztahu k oběma konceptům uchylují. Jejím prostřednictvím jsou Eurasie i ruský svět poutány k metakulturnímu prostoru – místům paměti „ruské civilizace“ a objektům duchovní geografie. V pracích neourasianismu nalezneme četné metafory, biologické obrazy „těla“ či „organismu“ Ruska, vycházející z geografického determinismu.

Geografické vrstvy neourasianismu

Základními jednotkami, s nimiž pracuje neourasianismus, jsou státy, které prostоровě integruje do tří základních geografických obrazů. Výchozím teritoriem je současné území Ruska, které je geopoliticky vymezeno vůči Evropě i Asii a svázáno s kontinentální identitou, jež nabývá kulturních a civilizačních významů. Rusko je označováno za civilizační jádro odpovědné za organizaci a stabilitu postsovětského regionu (Tsyganov 2007: 43). Druhým geografickým obrazem je jakési „ideální Rusko“, ztotožňované přibližně s Ruským impériem, SSSR či Heartlandem odkazujícím na Mackinderovu vizi mytologizovaného jádra Eurasie, které má šanci na světovládu (Bassin – Aksenov 2006). Teorie Heartlandu je využívána jako způsob předjímání návratu k velmocenskému statusu, k němuž Rusko odsuzuje sama geografie (Kolossova – Turovskij 2001). Postsovětský prostor (často bez pobaltských států) je zasazen do kontextu třetí představované geografické vrstvy – celé Eurasie. Vůči ní se různé postavy neourasianismu chovají různě. Žirinovskij navrhuje sérii anexí a sní „*o dni, kdy si ruští vojáci omyjí holinky v Indickém oceánu a navždy se převléknou do letních uniforem*“ (Smith 1999). Jeho někdejší politický soupeř Alexandr Mitrofanov byl pouze přesvědčen, že „*Rusko se musí stát centrem krystalizace jednotného eurasijského kontinentálního bloku*“ (Митрофанов 1997: 160). Cílem Duginovy megalomanské vize je eurasijské impérium dominované Ruskem, které „*má k jeho vytvoření jako jedině předpoklady – eurasijské*

území, civilizační univerzalismus, multietnický a multikonfesionální charakter a imperiální podstatu“ (Дугин 1999: 191). Eurasie by měla být „integrací integrací – pan-evropské, panasijské a panarabské“. Vytvoření „impéria impérií“ má spočívat v „konfederaci velkých prostor – sekundárních impérií: na západě by existovalo evropské impérium sjednocené Německem, na východě tichomořské sjednocené Japonskem,⁴ na jihu středoasijské sjednocené kolem Íránu. V jejich středu bude ležet centrální ruské impérium“ (Дугин 1999: 247).

Oficiální eurasianismus tyto vize zdánlivě ignoruje a pracuje s Ruskem především ve dvou rovinách: jednak jako s jádrem integrace části postsovětského prostoru a jednak jako s „prostředníkem mezi asijským a evropským ekonomickým centrem“ (Путин 2011). Putinova vize však není jen geoeconomická. Na Valdajském fóru v září 2013 svoji eurasijskou vizi vyjádřil takto: „21. století slibuje být dobou velkých změn, formování velkých geopolitických zón, ale také finančních a ekonomických, kulturních, civilizačních, vojenských a politických oblastí. Proto je integrace s našimi sousedy naprostou nezbytností. Budoucí Eurasijská ekonomická unie není jen souborem vzájemně výhodných dohod. Je projektem, jehož cílem je udržení identity národů v historickém prostoru Eurasie...“ (Putin 2013).

Metafory, estetizace a sakralizace geografie neoeurasianismu

Eurasijská myšlenka získává svou autentičnost mimo jiné tím, že se distancuje od atlantismu (Панарин 1994). Tato distance je jen jedním z projevů její snahy sjednocovat pomocí binárního vymezení antagonismů, které estetizují geograficky determinovanou konfrontaci. Vedle opozice eurasianismu a atlantismu je proti sobě proto stavěna řada ekvivalentů: pevnina vs. moře; kontinent vs. oceán; tellurokracie vs. thalassokracie; prostor vs. čas; hrdina vs. obchodník; ideokracie vs. demokracie; tradice vs. modernita (Ingram 2001). Tyto binarity odkazují na geopolitiku Carla Schmitta a mohou dále pokračovat: dům vs. koráb; Behemot vs. Leviathan; Sparta vs. Athény; individualismus vs. komunitarismus; Pax Americana vs. Pax Eurasiatica atd. Jejich podstatou je nekompromisní a geografii „objektivně fixovaný“ soubor kontinentálního světa Eurasie s námořním světem atlantismu. Alexandr Dugin svoji představu eurasijského „impéria impérií“ dále estetizuje termíny sakralizace geografie jako: „myšlení prostorem“, „svatá podstata Východu“, „ruské srdce Eurasie“. Používá také některé obrazy německé geopolitiky spojené s nacismem a odkazy na archaické a kosmologické mýty jiných civilizací. Na základě egyptské a zoroastriánské mystiky vyzdvihuje sakrální Sever – mystickou Hyperboreu jako centrum kosmické entropie, jíž se musí podřídit Jih (Дугин 1999: 475). Tyto úvahy, v nichž nechybí reference na symboliku svastiky, vedou k závěrům o zvláštním kosmologickém poslání Sibíře či rozdělení lidí na „lidi Severu“ a „lidi Jihu“, respektive „áriosofii“.

Geografické vrstvy ruského světa

Představované geografie ruského světa mají také více vrstev, což je zřejmé i z toho, že ruští politici označují ruský svět jak za zázemí pro obranu zájmů třiceti milionů etnických Rusů v zahraničí, tak za komunitu asi tři set milionů obyvatel ruského světa – rusky mluvících a myslících osob (Lough et al. 2014). Z hlediska geografie je však koncept problematičtější. Sám sebe označuje za „síťovou strukturu“, v níž dominují pojmy *vazby* a *spojení* nad pojmem teritoria. Jeho základní jednotkou je komunita, která však má samozřejmě také své teritoriální vyjádření. Termín *svět* naznačuje neohraničený prostor větší než stát, jež vágně vymezuje mnohoznačný termín *ruskij*, smiřující svou etnickou i imperiální podstatu na rozdíl od pojmu *rossijskij* navázaného na stát. Samotný Šchedrovickij připouští, že termín *svět* je přijatelnější sémantickou substitucí impéria (Щедровицкий 2000a). Jiní ruský svět označují opět za „prostor společného osudu“ (Шевченко 2004) – prostředí „odlišné a hodnotově nadřazené liberálnímu světu upadajícího Západu“ (Bremer 2015). Ruský svět je „polyetnický, polykonfesionální a polysémantický fenomén“,

kteřý lze zjednodušeně vymezit jako „*Rusko plus ruské zahraničí včetně všech osob, které se cítí být součástí ruského světa*“ (Никонов 2010). Geograficky je jeho jádrem území Ruska a přilehlá území obývaná ruskou diasporou. Někteří autoři však za toto jádro považují dokonce Rusko a postsovětské slovanské země – Ukrajinu a Bělorusko (Громыко 2010). Další vrstvou je celý postsovětský prostor spojený ruským jazykem. Ruský svět tak zasahuje i do Asie a podle jeho tvůrců má čtyři kulturně-historické složky: slovanskou, asijskou, byzantskou a evropskou (Наумов 2010). Ve třetí, nejširší geografické vrstvě se nachází v podstatě univerzální deteritorializovaná a síťově organizovaná struktura ruských komunit, krajanských spolků, obdivovatelů ruské kultury nebo sympatizantů Ruska i mimo postsovětský prostor. Mezi představované geografie s implicitní vazbou na ruský svět nabízené ruskou státní mocí nebo jejími satelity a mluvčími patří nepochybně i koncept Novoruska, který se stal součástí ruské hybridní války proti Ukrajině, nebo Maloruska, propagovaný Alexandrem Zacharčenkem v červenci 2017 (Захарченко 2017).

Do utváření vlastní geografické reprezentace ruského světa se zapojila i RPC – jeden z hlavních „akcionářů“ a propagátorů ruského světa. Patriarcha Kirill již od své intronizační řeči v roce 2009 operuje s termínem *Svatá Rus*: „*Tak jak už tomu bylo mnohokrát, z popela a hříšné propasti znovu povstane nová Svátá Rus*“ (Кирилл 2009a). Svou představu o její rozloze vyjevil ve svém vystoupení na výročním zasedání shromáždění nadace Russkij mir. Svatou Rus přirovnal k „*integračnímu jádru širšího ruského světa, které tvoří Rusko, Ukrajina a Bělorusko*“ (Кирилл 2009b, 2009c). Do tohoto jádra doporučil zařadit i Moldavsko a vyzval k používání pojmu „*země ruského světa*“. Samo užívání slova *Rus* coby geografického termínu aktualizuje projekci ruské imperiální paměti za hranice Ruské federace: mj. *Bílá Rus, Rus Kyjevská, Moskevská, Červená* či *Novgorodská Rus* – termíny, které sjednocuje *Svatá Rus*. Patriarchův diskurz byl pozorovateli vnímán jako geopolitický projev. Jeden z pozorovatelů jeho vystoupení počítal, že Kirill zmínil v projevu z roku 2009 Boha jen třikrát, Krista ani jednou, zatímco ruský svět osmatřicetkrát (Друзенко 2011). Ruská pravoslavná církev tak nejen podporuje geopolitický konstrukt ruského světa, ale doplňuje jej o vlastní konstrukt Svaté Rusi (Suslov 2015). I v pojetí RPC je možno hovořit o vrstvách. V expertní analýze RPC z roku 2016 je Rusko představeno jako „*centrum ruského světa, jehož jádrem je kanonické území Ruské pravoslavné církve*“⁵ (Глобальные вызовы 2016). Oběma koncepty RPC posílila svoji pověst geopolitického hráče usilujícího o obnovu vlivu v „*rusko-slovansko-eurasijském kulturním prostoru, kde chce čelit šíření západních hodnot*“ (Luxmoore 2014). Ruská pravoslavná církev se proto stala součástí geopolitických úvah nacionalistů, neoeurasianismu i neosověťismu (Митрофанова 2006).

Metafory, estetizace a sakralizace geografie ruského světa

Identitární i prostorová sémantika ruského světa je dalším projevem tvořivosti představované geopolitiky ruských patriotů. Tato geopolitická utopie využívá metafory, symboly i terminologické figury z imperiálního období Ruska 19. století (Забирко 2015). Vyhýbá se geografickému dilematu, zda je Rusko Evropou, Asií, či Eurasií, a svou vágností nabízí široké možnosti interpretace. Přestože se explicitně binárně nevymezuje, přivlastňovací tvar „ruský“ implikuje binaritu „my“ a „oni“ a dává konceptu imperiální obsah, který evokuje často opakovaný požadavek ruských patriotů na prosazení obdoby Monroeovy doktríny v postsovětském prostoru. Skrytým sémantickým rozměrem jsou významy slova *mir* v ruštině (svět, mír, společenství). Ruský mír, *Pax Russica*, nápadně připomíná analogii *Pax Americana* a narušuje tak jednu z nejsilnějších (a pro Rusko nejproblematictějších) geopolitických metafor „unipolárního světa“. V pozadí existují ještě další interpretace: ruský svět implikuje existenci dalších „světů“ (amerického, čínského...), tedy multipolární svět – jednu z nejsilnějších geopolitických příběhových linií ruské zahraniční politiky alternativní k unipolárnímu světu. Další skrytá vrstva metafory se týká motivu, který je v ruském geopolitickém diskurzu přítomen nejméně od Čadaajevových *Listů*

a opakuje se v řadě prací z 19. století i v postsovětské geopolitické literatuře (Panarin 1996; Дугин 1999; Цымбурский 2007) – totiž že Rusku patří geografie/prostor a Západu dějiny/čas. V tomto smyslu je ruský svět metaforickým protipólem a odpovědí na pojem *American century*, který léta iritoval ruské politiky. Skryté významy má nejen sémantika ruského světa, ale i sakrální geografie míst kulturně-historického významu ruského centra i periferie včetně diskurzu o anektovaném Krymu jako sakrálním centru ruských dějin, kam Rusové skrze křest sv. Vladimíra v Chersonesu umísťují počátek ruského pravoslaví – hlavní osy ruské civilizace. Krym-Taurida je také symbolem vazby Ruska na evropskou civilizaci i „*branou do historické Byzance*“ (Шипков 2016), skrze niž ožívá mesianistický mýtus Třetího Říma. Samotný prezident Putin ve svém projevu ve Federálním shromáždění v prosinci 2014 prohlásil: „*Vše toto nám umožňuje prohlásit, že Krym, starověký Korsun⁶ či Chersones a Sevastopol mají pro Rusko nedocenitelný civilizační, ba dokonce sakrální význam, stejný jako Chrámová hora v Jeruzalémě pro věřící islámu či judaismu. Za takový jej budeme vždy považovat*“ (Putin 2014b). O „civilizačním a sakrálním“ významu Krymu hovořil prezident Putin i ve svém projevu po jeho anexi (Putin 2014a). S ruským světem je pevně spojen i koloniální termín *Novorossija* (Novorusko), který se stal součástí hybridní války Ruska proti sousední Ukrajině.

Ideologický kontrast konceptů

Jak jsme již zmínili, neoeurasianismus i ruský svět reagují na ztrátu vazeb Ruska s postsovětským okolím, přičemž hlavním tmelem držícím sovětský systém pohromadě byla ideologie. Oba koncepty proto do jisté míry slouží jako nová verze „národní myšlenky“ nabízející ruskému etatismu také diskurz, který má vedle geografických reprezentací i složku ideologickou včetně jejich nacionálních a spirituálních projevů vymezujících Rusko jako strážce konzervativních hodnot vůči liberálnímu Západu. Zatímco ruský svět se opírá o ideologii systémových institucí, neoeurasianismus je sofistikovaným slepencem myšlenek ruské filozofické, náboženské a geopolitické tradice; meziválečné evropské a americké klasické geopolitiky a vybraných myšlenek představitelů antiamerické francouzské, belgické a italské nové pravice, přičemž v případě Duginova pojetí směru je vše doplněno o diskurz mystiky a okultismu. Přestože srovnání obou konceptů v ideologické rovině má jisté limity dané pluralitou ideologických proudů, které koncepty interpretují, pokusíme se toto srovnání učinit. Soustředíme se na kontrast konceptů v rovině spirituální, filozofické (konzervatismus a tradicionalismus), ale také v přístupu k různým typům nacionalismu, který je další významnou ideologickou složkou.

Spirituální rozměr neoeurasianismu a ruského světa

Duchovní složka je z pohledu projekce moci do postsovětského prostoru podstatná, a má proto v konceptech své místo. Ruský svět klade důraz a omezuje se na konvenční odkazy na tradiční pravoslavnou duchovnost. Ta je však zvýrazněna přímým zapojením pravoslavné církve a propojením s oficiální politikou. Neoeurasianismus se z tohoto pohledu jeví složitější a méně přehledný. Pravoslavnou církev také plně akceptuje, stejně jako ona akceptuje eurasijskou integrační vizi i představitele radikálního neoeurasianismu. Duginovský neoeurasianismus však zahrnuje škálu směrů od ezoterismu Reného Guénona přes Evolovu mystiku, nacistickou sakrální geografii až po okultismus (Sakolov 2009). Oba koncepty vtahují do svého diskurzu také tradicionalismus s obrazem „nového středověku“ (Khapaeva 2016). Oba směry vnímají duchovnost jako mobilizační fenomén s geopolitickou hodnotou,⁷ který je zázeminím pro společný civilizacionistický útok pravoslaví a islámu proti univerzalizmu a západním hodnotám (Shlapentokh 2013).

Konzervatismus a tradicionalismus obou konceptů

Vedle duchovnosti patří k ideologickému jádru obou směrů i důraz na konzervatismus a tradicionalismus. Tyto dva ideologické prvky jsou myšlenkovými komponenty, které

mají zásadní podíl na utváření ruské konzervativní antiliberální doktríny (Laruelle 2010). Podle Borise Mežujeva, jednoho z nejprominentnějších hlasů ruského konzervativního tábora, bylo již při inauguraci Vladimira Putina do třetího prezidentství zřejmé, že v Rusku vznikne „*nový režim s novými úkoly a ideologií třetího období, která bude ideologií civilizace – sebeurčení Ruska i cestou k partnerství s konzervativním Západem*“ (Межуев 2016). Výrazné posílení konzervativních narativů ve třetím prezidentství Vladimira Putina vedlo také k rozvinutí/znovuobjevení těchto ideologických součástí neoeurasianismu a ruského světa. Oba koncepty nacházejí svůj konzervatismus a tradicionalismus v různých ideových zdrojích. Radikální neoeurasianismus oba prvky čerpá z ideového zázemí ultrakonzervativní evropské nové pravice (Umland 2009a) a je spojen se jmény Jeana-Françoise Thiriarta, Alaina de Benoista a Roberta Steuckerse (Дугин 1999; Dunlop 2004). Tito a mnozí další autoři evropské nové pravice, stejně jako Dugin a další stoupenci neoeurasianismu, našli inspiraci v období italské verze fašismu (Laruelle 2015a). Zatímco neoeurasianismus je navázán na tyto fašizující směry (Umland 2009b), konzervativní doktrína ruského světa zdůrazňuje některá ideová východiska Ruské pravoslavné církve. Za svou ideovou osu si mezi nimi zvolila právě konzervatismus a tradicionalismus. Aktivita RPC po nástupu současného patriarchy Kirilla a jeho spolupracovníků v únoru 2009 v tomto směru poskytly řadu nových podnětů a táž dynamika ještě zrychlila po anexi Krymu. Mezi nejhlásitější mluvčí konzervatismu a tradicionalismu v RPC patřil patriarchův soupeřník protojerej Vsevolod Čaplin, který od roku 2009 vedl synodální oddělení pro spolupráci církve se společností a do svého odvolání v prosinci 2015 byl místopředsedou Celosvětové ruské národní rady, v jejímž čele stojí patriarcha. Čaplin léta prosazuje vizi „*konzervativní pravoslavné revoluce*“, o níž prohlásil, že „*staví před RPC podobnou výzvu, jaká stála v roce 1917 před bolševiky*“ (Suslov 2015). Utváření konzervativního nacionalistického narativu se postupně zařadilo mezi centrální témata veřejného působení církve. Samotný patriarcha podpořil manifest Ruská doktrína,⁸ který je konceptualizací konzervativního ruského pravoslavného impéria (Tsygankov 2016).

Koncepty neoeurasianismu i ruského světa poskytují v ideologické rovině rámec pro „*rozvoj vztahů s opravdovou Evropou*“ (Межуев 2015) – tj. ultrakonzervativními silami v Evropě. Tyto vazby na evropská antisystémová antiliberální hnutí začal již na počátku devadesátých let kultivovat Dugin a další propagátoři neoeurasianismu, k nimž se přidali stoupenci ruského světa. Podle Natalie Naročnické, která je jedním z nejvýznamnějších patronů konceptu ruského světa, byla v Evropě již zahájena „*demarginalizace loajálního vztahu k Rusku, které zůstalo v očích konzervativních sil jedinou mocností, jež se na vládní úrovni ústy samotného prezidenta postavila za obranu tradičních hodnot*“ (Нарочницкая 2015: 229). Konzervatismus a tradicionalismus jsou ideovými komponenty použitelnými pro oba geopolitické koncepty založené na ruském svěbytnictví a na vymezení vůči liberální a pluralitní kultuře Západu. Toto přesvědčení o vlastní cestě Ruska je úzce propojeno s ruským nacionalismem – další silnou ideologickou složkou obou konceptů.

Formy nacionalismu ve vztahu k oběma konceptům

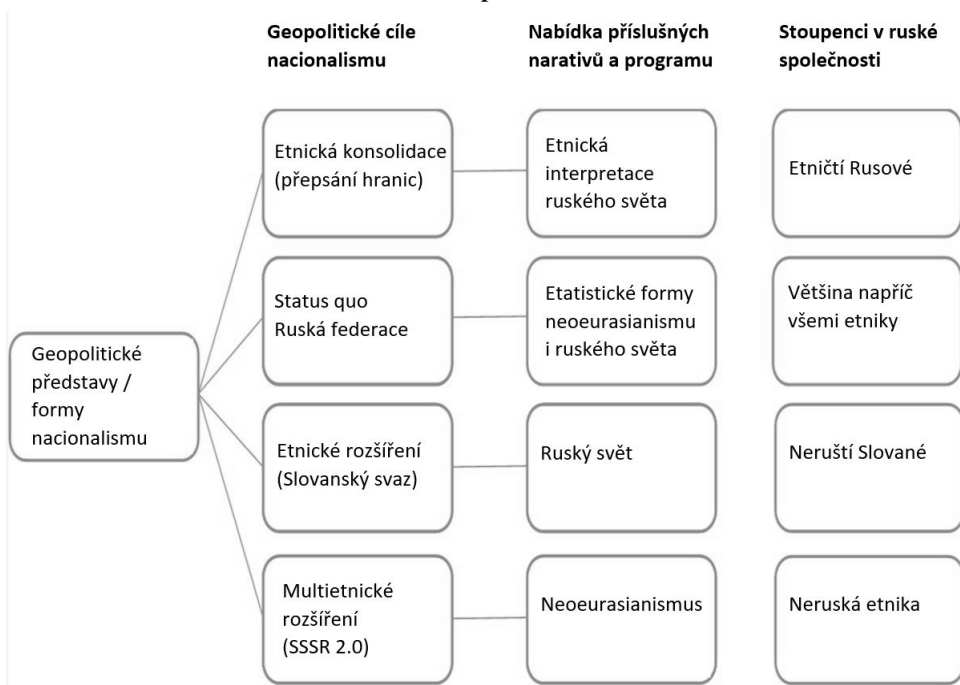
Nacionalismus oba srovnávané koncepty mobilizuje pro své účely a má silný vnitropolitický i geopolitický význam. Ruský nacionalismus nabývá především tří podob: etatické (státní nacionalismus), etnické (ruský etnický nacionalismus) a různých odstínů nacionalismu civilizacionistického (civilizacionistický/imperiální nacionalismus, který dále odkazuje na různé historické, geografické a kulturní rámce Ruska/SSSR a usiluje o jejich konceptuální aktualizaci). Vzniká tak vysoká variabilita různých referenčních rámců ruského nacionalismu, které se vnějškově liší především v teritorializaci aspiračního prostoru: etatický nacionalismus je teritorializovaný Ruskou federací; ruský etnický nacionalismus je teritorializovaný přítomností ruského etnika; civilizacionistický ruský nacionalismus je teritorializovaný celou řadou definic – jazyk, historie, společný osud –, které

legitimizují teritorium carského Ruska či SSSR. V tomto smyslu jsou neoeurasianismus i ruský svět spojeny s různými formami nacionalismu. Dugin tyto formy nacionalismu rozpracovává ve vztahu k fungování eurasijského impéria (Дугин 1999: 254) a s provokativním odkazem na marxismus-leninismus tvrdí, že „*eurasianismus je nejvyšším stadiem nacionalismu*“ (Tsygankov 1998).

Vazba nacionalismu a aspiračního teritoria, před kterou tolik varoval Ernest Gellner (Gellner 1997: 131), vtahuje do diskuse geopolitiku. Stát jako dominantní vlastník geopolitické agendy rozeznává integrační sílu civilizacionistického a etatistického nacionalismu i destruktivní sílu etnického nacionalismu, který se staví skepticky k utváření politického národa z mnohonárodní a multikonfesionální ruské společnosti. Ruský svět i neoeurasianismus jako prominentní geopolitické koncepty uchopují etnický nacionalismus každý po svém. Zatímco ruský svět jej částečně smiřuje a absorbuje (zejména agendou ochrany ruské diaspory), eurasianismus se vůči němu staví otevřeně nepřátelsky a volá po impériu schopném „*vytěsnit staré demony etnocentrismu, nacionalismu a separatismu*“ (Panarin 1996). Ruský svět i neoeurasianismus rozvíjejí primárně imperiální typy nacionalismu. Přes hluboké koncepční rozpory mezi etnocentrickým nacionalismem a ostatními typy nacionalismu lze u všech identifikovat společného rusocentrického jmenovatele. Není proto překvapivé, že prakticky všechny osobnosti ruského nacionalismu vyšly z okolí zmíněného časopisu *Pamjat'* (Mitrofanova 2016: 106), kde se na počátku devadesátých let rodila i ruská geopolitická škola a neoeurasianismus.

Pozoruhodný je i pohled na etnickou strukturu stoupenců různých forem nacionalismu v ruské společnosti, které se věnoval výzkum centra NEORUSS (Alexejev 2016: 184). Podle výsledků tohoto výzkumu si expanzi Ruska na neetnickém, geograficko-etatistickém základě (do podoby SSSR) nejvíce přejí etnicky neruské a neslovanské skupiny obyvatelstva Ruské federace. Etničtí Rusové stojí spíše o úpravu hranic tak, aby se ruské

Obrázek č. 1
Vztah ruského nacionalismu ke konceptům neoeurasianismu a ruského světa

Zdroj: Alexejev 2016; autor.

komunity v zahraničí staly součástí Ruské federace, zároveň ale mají za to, že součástí Ruska nemá být například Severní Kavkaz, a obecně nestojí o velký imperiální projekt nového SSSR.⁹ U ruského etnika je zvýšená sympatie také k myšlence sjednocení se slovanskými zeměmi – Ukrajinou a Běloruskem. O toto sjednocení však stojí nejvíce Ukrajinci a Bělorusové žijící v Rusku (Alexejev 2016: 182). Alexejevovo schéma, které tyto preference dokumentuje, využijeme pro naši komparaci a mezi geopolitické cíle a jejich stoupence vložíme vazbu na neoeurasianismus, respektive ruský svět podle jejich záběru a geopolitické agendy.

Schéma naznačuje, že role obou konceptů je komplementární a každý z nich „obsluhuje“ různé skupiny ruské společnosti definované podle etnických i náboženských kritérií. Zároveň je zřejmé, že oba koncepty míří na různé komunity v postsovětském prostoru. Schéma nabízí vysvětlení popularity současné asertivní politiky Ruska (včetně anexe Krymu), která uspokojila všechny formy nacionalismu. Korelace nacionalismu a obou konceptů je důsledkem korelace podstaty nacionalismu a geopolitiky. Zatímco jádrem nacionalismu je rozlišení na „my“ a „oni“, podstatou geopolitiky je „naše“ a „cizí“. V případě ruského geopolitického myšlení je tato korelace obzvláště silná.

KONTRAST KONCEPTŮ JAKO NÁSTROJŮ PRAKTICKÉ POLITIKY

Po celé postsovětské období probíhala postupná konvergence revizionistické agendy patriotických sil a vládní politiky (Kurfürst 2017a). Tento proces vedl ke sblížení oficiálního neoeurasianismu s radikálním neoeurasianismem i k zapojení ruského světa do naplňování cílů patriotické agendy. Primárním adresátem obou geopolitických konceptů je proto paradoxně ruská společnost. Oba koncepty se staly nástroji praktické politiky. Jejich použití srovnáme nejprve v oblasti vnitřní politiky (v oblasti publicistiky, vytváření platformů občanské společnosti a pronikání do politických stran i exekutivy státu), poté se budeme věnovat kontrastu obou konceptů v ruské zahraniční politice, v rámci níž ruské vedení označilo eurasijskou integraci i koncept ruského světa za „zahraničněpolitickou prioritu“ (Путин 2011; Лавров 2015). Oba koncepty v zahraniční politice postupně nacházely své praktické vyjádření. V období třetího Putinova prezidentství se jejich diskurz o „rozděleném národě“, supranacionálním projektu a civilizační identitě začaly dostávat i do koncepčních dokumentů státu (Zevelev 2014). Reideologizaci a příklon k civilizacionistickým narativům dokládá pohled na vývoj redakcí Koncepce zahraniční politiky 1993, 2000, 2008, 2013, 2016, respektive Koncepce/Strategie národní bezpečnosti 1997, 2000/2008, 2015. Níže srovnáme jejich poslední verze, v nichž se stále silněji objevují strategie použití „měkké síly“ související s oběma koncepty. V komparaci si přiblížíme i přijetí obou konceptů v zahraničí.

Eurasianismus na domácí politické scéně

Neoeurasianismus vstoupil do ruského politického prostředí jako disidentský směr prostřednictvím publicistiky, jež brzy přerostla okruh čtenářů časopisů *Děň*, *Zavtra*, *Pamjat'* a *Elementy*. Jeho narativ se rozšířil po ruském informačním prostoru a Dugin a další jeho stoupenci získávali stále větší prostor v médiích (Shekhovtsov 2008). Rozšířila se i neoeurasijská geopolitická beletristika Alexandra Prochanova, Pavla Krusanova a řady dalších autorů vydávajících se za postmodernu (Noordenbos 2011). Geopolitické myšlenky radikálního neoeurasianismu pronikaly i do akademického světa a vzdělávacího systému. Geopolitika je díky tomu dnes v Rusku populárním vzdělávacím předmětem a Dugin je mezi studenty jejím nejnámějším autorem (Maekinen 2014). Do svého odvolání v roce 2014, k němuž došlo pod tlakem petice ostře kritizující Dugina za výzvy k zabíjení Ukrajinců, působil Dugin na Moskevské státní univerzitě v pozici vedoucího katedry sociologie a mezinárodních vztahů. Vedle průniku do ruského vzdělávacího systému Dugin od roku 2000 rozvinul řadu platformů k šíření své fašizující ideologie. To se týká i Eurasijského ekonomického klubu či Eurasijského svazu mládeže, pod jehož záštitou vyšel

v roce 2009 sborník *Síťové války*, v němž jsou analyzovány možnosti využívání internetu za účelem budování vlivu a šíření ideologií. Novou etapu jeho aktivismu zahájilo zveřejnění vize vytvoření Eurasijské unie v roce 2011. Vzniklo Centrum eurasijských výzkumů, think-tank Centrum kontinentální spolupráce, Byzantské centrum, Centrum eurasijské komunikace a řada dalších institucí pod Eurasijským hnutím. Neoeurasianismus v obou jeho projevech hájí i Ruská pravoslavná církev. Stoupenci eurasianismu zdůrazňují, že RPC je dnes jedinou konfesionální strukturou, která sjednocuje postsovětský prostor, a patriarcha je pevným zastáncem eurasijské integrace (Букарский 2012). V devadesátých letech propagovaly radikální neoeurasianismus síly z rudo-hnědých okrajů politického spektra (nacionální bolševici, komunisté, Liberálně-demokratická strana Ruska a Vlast). S posilováním oficiálního neoeurasianismu však byla legitimizována i jeho radikální verze, která se dostávala do hlavního proudu politického diskurzu. Dugin byl poradcem předsedů Státní dumy Selezňova, Naryškina, ale také prvního místopředsedy Rady federace Torševa nebo šéfa direktorátu ideologické práce ústředního výkonného výboru politické strany Jednotné Rusko Ivana Děmidova (Umland 2008). Pracoval pro řadu politiků, kteří později působili nebo dosud působí na různých pozicích v Kremlu, jako Michail Margelov, Aslambek Aslachanov nebo již zmíněný Děmidov. Mezi vedoucími osobnostmi Mezinárodního eurasijského hnutí figurují lidé, jako je nejvyšší muftí Ruska Talgat Tadžuddin, vysocí hodnostáři pravoslavné církve i ruské exekutivy a legislativní moci (Umland 2009b). Z těchto vazeb je zřetelné, že konstrukt neo-eurasianismu je odrazem myšlenek, které se honí v hlavách ruských politických elit (Shlapentokh 2007; Laruelle 2009). Obavy vzbuzuje především rezonance radikálních expanzionistických a imperiálních cílů neoeurasianismu v silových složkách. Dugin sám uvádí, že Hlavní rozvědná správa (GRU) je „eurasijská zvláštní služba“ (Дугин 1999) a že i Federální služba bezpečnosti (FSB) má významný eurasijský prvek (Rumer 2002). Spekuluje se o tom, že časopis *Děň* byl založen za podpory hlavního politického direktorátu ruské armády, a existuje evidence přímé vazby Duginova nakladatelství Arktogeia na nakladatelství ministerstva obrany Orientir (Směrník; viz Ingram 2001). Duginovy *Základy geopolitiky* vycházely pod záštitou bývalého šéfa Akademie generálního štábu generála Nikolaje Klokotova, která je v knize explicitně uváděna, a kniha je doporučována jako studijní literatura v řadě státních institucí. Dugin působil ve výboru generálního štábu sestaveného za účelem formulace obranné politiky a pořádal na Rhodosu semináře pro důstojníky (Sokolov 2009). Je zván na přednášky pro ministerstvo vnitra, policejní akademii, vojenské školy a další silové instituce (Tolstoy – McCaffaray 2015). Zejména v souvislosti s anexí Krymu vyšly najevo Duginovy kontakty v silových složkách.

Ruský svět na domácí politické scéně

Cesta ruského světa do domácí politiky byla velmi odlišná. Koncept nevznikl zesponu jako silicí disidentské hnutí manévrující do hlavního proudu, ale jako výsledek politické technologie, který byl do praktické politiky uveden shora přímo prezidentem a poté patriarchou. Byl přijat jako systémová politika státu, v níž se angažovaly konzervativní a patriotické síly. V okamžiku spuštění projektu byla spuštěna i veřejná diskuse o ruském světě. Kulaté stoly a „filozofické“ diskuse doprovázely eseje patriotických kruhů. Mezi neplodnější autory patřili jak zmínění konzervativní tvůrci ruského světa, extrémní patriotické kruhy (Dugin), osoby z ruské akademické sféry (například Vasilij Simčera, Vjačeslav Nikonov), z politiky (Sergej Baburin) i státní moci (Natalia Naročnickaja). Na domácí scéně koncept propaguje stát a významnou roli hraje RPC, jejíž schopnosti formovat kolektivní představy a narativy, definovat normativní systém posilující jednotu a stabilitu společnosti, pořádek a konzervativní směřování stát využívá. Kolem ruského světa vznikla patriotická hnutí navázaná na granty nadace Russkij mir a RPC (Lutsevych 2016). Hlavní rolí konceptu ruský svět na domácí politické scéně je nabízet státní politiku, která by uspokojovala a pacifikovala stoupence etnického nacionalismu. Ruský svět jim nabízí

platformu pro zapojení do patriotické konvergence budované Kreml, která je zdrojem kontroly společnosti i stability vlády Vladimira Putina.

Neoeurasianismus v ruské zahraniční politice

Přestože lze oficiální eurasianismus v ruské zahraniční politice vystopovat od prvních dnů existence postsovětského státu (ve vystoupení Sergeje Stankeviče, Borise Jelcina i ministrů zahraničí Andreje Kozyreva a především Jevgenije Primakova), je zřejmé, že asijský rozměr ruské zahraniční politiky byl zpočátku na vedlejší koleji. Hlavní misí nové ruské zahraniční politiky se stalo hledání způsobu zapojení Ruska do evropského a euroatlantického systému. Tato politika však povzbudila intelektuální kvas silící patriotické reakce opozice usilující o vlastní cestu Ruska a návrat k velmocenské politice. Její zahraničněpolitický program se opíral o radikální neoeurasianismus jako kontinentální koncept stojící v opozici vůči atlantismu. Cílem neoeurasianismu, který vznikl v prostředí blízkém myšlenkám národního bolševismu a rodícího se neosovětsismu, bylo ukončit snahu Ruska o zapojení do euroatlantické institucionální architektury a vybudovat vlastní regionální mezinárodní systém, jehož jádrem by bylo Rusko jako eurasijská mocnost a jeden z pólů multipolárního světa. Tyto myšlenky rychle pronikaly i do ruské zahraniční politiky. Neúspěchy její prozápadní orientace a kontrast chaotické ruské transformace s úspěšným čínským modelem kombinujícím kontrolu společnosti ze strany státu s ekonomickou prosperitou přispívaly k rychlému odklonu Ruska od Západu. Jako již mnohokrát dříve v ruské historii kompenzovala ruská zahraniční politika neúspěchy na Západě posilováním angažovanosti na Východě. V tomto případě šlo o paralelní snahu o reintegraci postsovětského prostoru a posilování vztahů s Čínou, Indií, Íránem a s tradičními spojenci v arabském světě. Tento obrat k budování kontinentálních vazeb v Eurasii byl zasazen do Primakovovy vize multipolárního světa jako alternativy k dominanci USA (Antonovič 2013). V roce 1996 bylo povýšeno „konstruktivní partnerství“ s Čínou na „strategické partnerství“ a v témže roce byla mezi Ruskem, Kazachstánem, Běloruskem a Kyrgyzstánem podepsána smlouva o posílení integrace v ekonomické a humanitární oblasti, která měla ztělesnit eurasijskou vizi kazašského prezidenta Nursultana Nazarbajeva (Pryce 2013). Přes vytvoření Eurasijského ekonomického společenství (EvrAzEs) v roce 2000 se eurasijská myšlenka začala v ruské zahraniční politice intenzivněji prosazovat v reakci na barevné revoluce v podobě „*posilování asijského vektoru*“ (Lavrov 2006). Průlomem pro samotnou integraci však byla až zmíněná předvolební stať Vladimira Putina z roku 2011 (Путин 2011), která odstartovala reálné vytváření integrační struktury na základě Celní unie Ruska, Běloruska a Kazachstánu s výhledem na rozšiřování členské základny. Putinova vize je spojena s představou o bipolárně organizovaném konceptu „*velké Evropy od Dublinu po Vladivostok*“, kterou Putin v Berlíně několikrát nabízel či zdůrazňoval (Putin 2001, 2010, 2012a). Také v článku z roku 2011 uvádí: „*Eurasijská unie bude budována na univerzálních principech jako neoddělitelná součást velké Evropy...*“ (Путин 2011). Koncept velké Evropy je však také jednou z klíčových myšlenek Duginova radikálního eurasianismu usilujícího o sjednocení eurasijského kontinentu a oddělení Evropy od vlivu USA. Na eurasijskou integraci postsovětského prostoru navázala uskupení jako Šanghajska organizace spolupráce a bilaterální partnerství. V době třetího Putinova prezidentství se konvergence radikálního neoeurasianismu a oficiálního eurasianismu stala již zcela zřetelnou. Eurasianismus je v ruské zahraniční politice vyjádřen především v rovině velkých geoeconomických projektů prosazovaných *top-down* z nejvyšší úrovně státu: Eurasijské ekonomické unie, strategických vztahů s Čínou a dalšími asijskými zeměmi a infrastrukturních projektů orientovaných na Východ, respektive na dopravní propojení Evropy a Asie. Ruský „asijský pivoť“ posílil výrazně v roce 2014, kdy se Rusko postavilo jako otevřený vyzyvatel Západu (Karaganov – Cherniavskaia – Novikov 2016).

Přijetí myšlenek eurasianismu ze strany státu a jejich krystalizace do projektů praktické zahraniční politiky se promítly i do jejich strategických dokumentů. Strategie národní

bezpečnosti z roku 2015 zmiňuje eurasijský projekt jak v defenzivním duchu: „*Pozice Západu je namířena proti integračním procesům a na vytvoření ohnisek napětí v eurasijském regionu, což má negativní vliv na realizaci ruských národních zájmů*“ (čl. 80), tak v rovině pozitivního programu: „*Formování Eurasijské ekonomické unie zahájilo novou etapu integrace v eurasijském prostoru*“ (Стратегия 2015: čl. 91). Koncepce zahraniční politiky pojímá eurasijské téma proaktivně. V úvodu regionalizuje Rusko a jeho okolí jako „*kontinentální prostor nedělitelné bezpečnosti v euroatlantickém, eurasijském a asijsko-pacifickém regionu*“ (čl. 7). Následně označuje „*prohlubování a rozšiřování integrace v rámci Eurasijské ekonomické unie*“ za „*klíčový úkol*“ zahraniční politiky (Стратегия 2015: čl. 51). Zvláštní pozornost věnuje činnosti organizací a struktur podporujících integrační procesy v Eurasii (Концепция 2016: čl. 40i).

Ekonomický akcent eurasijské integrace je atraktivní pro státy Střední Asie, jejichž ekonomiky silně utrpěly po dezintegraci SSSR a zároveň nemají mnoho jiných alternativ k integraci svých trhů (Mankoff 2013) a geopolitických opcí. Eurasijská integrace vedená Ruskem je pro tyto země sice jen jednou ze součástí jejich vlastního pojetí eurasianismu (mj. vize vlastní role při propojení ekonomických center Asie a Evropy), avšak k účasti v integraci vedené Ruskem mají zřetelné důvody. Tyto důvody se různí: autoritářská izolace od demokratického pluralismu Západu a ekonomický profit (Bělorusko), charakter státního zřízení, ekonomika a ruskojazyčné obyvatelstvo (Kazachstán), geostrategie a ekonomika (Kyrgyzstán), bezpečnostní garance (Arménie). Zájem o integraci ze strany dalších zemí brzdí geopolitické ambice a imperiální diskurzy Ruska coby hlavního tahouna integrace (Kurfürst 2014; Smith 2016). Západní křídlo zemí Společenství nezávislých států (s výjimkou Běloruska) prožívá svoji evropskou (nikoli eurasijskou) identitu a disponuje evropskou geopolitickou alternativou. Z těchto důvodů je eurasijská myšlenka interpretována na Ukrajině, v Moldavsku a Gruzii jako imperiální ruský projekt, jehož cílem je obnova SSSR. Tlak Ruska na vtažení Ukrajiny do eurasijské integrace a ukrajinský odpor byly ostatně bezprostřední příčinou agrese Ruska proti Ukrajině. Ruský hybridní útok proti Ukrajině jasně ukázal, že vedle geoekonomické roviny má eurasijská integrace geopolitickou a geokulturní dimenzi. Eurasijská myšlenka byla nejen spouštěčem hybridní války, ale její představitelé (především Dugin) se prezentovali jako významní strůjci konfliktu. Imperiální agendě radikálního neoeurAsianismu je poskytován široký prostor v ruských médiích, je šířena také prostřednictvím četných webových projektů a dalších informačních platform i formálně „nevládních“ subjektů (Lough et al. 2014). Hnutí radikálního neoeurAsianismu slouží také jako neformální komunikační kanál k evropským antisystémovým hnutím. Ruská eurasijská vize tak má mnoho rozměrů a je zřejmé, že v různých částech postsovětského prostoru je přijímána různě.

Ruský svět v ruské zahraniční politice

Zahrnutí konceptu ruského světa do ruské zahraniční politiky bylo, stejně jako v případě neoeurAsianismu, také projevem odklonu Ruska od snah o integraci do euroatlantické institucionální architektury a rozhodnutí o vybudování vlastního rusocentrického mezinárodního systému. Ruský svět byl zároveň etablován jako další nástroj státu pro navázání užších vazeb s ruskou diasporou v zahraničí¹⁰ i pro projekci měkké síly prostřednictvím podpory výuky ruského jazyka a kultury, ale například i hodnotových narativů alternativních vůči západním hodnotám. Z tohoto pohledu se ruský svět stal převážně geokulturním projektem. Koncept byl vytvořen jako produkt z dílny kremelských politických technologií. V život ho uvedl prezident, byl tedy prosazen shora – *top-down*. Soustředí se však na méně viditelnou práci při budování vlivu i základny příznivců Ruska odspodu – *bottom-up* (Laruelle 2015b) – prostřednictvím informačního působení spíše než shora prostřednictvím kontaktů s politickou reprezentací jiných států. Jeho agendu implementuje ruská diplomacie, nadace Russkij mir a RPC především prostřednictvím subjektů a informačních platform, které sponzorují. Russkij mir je technologicky modernizovaným a nově

kontextualizovaným pokračováním „*veřejné diplomacie SSSR*“ (Laruelle 2015b), zahrávaným v civilizacionistickém paradigmatu, které do jisté míry nahradilo paradigma marxismu-leninismu.

V koncepčních dokumentech ruské zahraniční politiky není sice termín *ruský svět* zmíněn explicitně, jeho programová agenda je však zřetelně přítomna. Strategie národní bezpečnosti věnuje samostatný oddíl (čl. 76–82) „*kulturní bezpečnosti*“ a „*obraně ruských národních duchovních hodnot*“. V tomto smyslu Strategie deklaruje, že Rusko bude usilovat o „*formování vládní zakázky s cílem vytvořit kinematografickou a tiskovou produkci, televizní programy a internetové zdroje a rozvíjet společné humanitární a informačně-telekomunikační prostředí na území států SNS a v sousedních regionech*“ (Стратегия 2015: čl. 80 a 82). Koncepce zahraniční politiky za jeden z cílů ruské zahraniční politiky označuje „*šíření a posilování pozic ruského jazyka ve světě, popularizaci kulturních úspěchů národů Ruska, konsolidaci ruské diaspory v zahraničí*“ (Концепция 2016: čl. 3i), která je zmíněna na dalších místech (například v čl. 45 d, e). Zdůrazňuje také podporu „*rozvoje dialogu a partnerství mezi kulturami, náboženstvími, civilizacemi [...], a to i podporou iniciativ občanské společnosti, aktivní spoluprací s RPC a dalšími základními náboženskými organizacemi zemí*“ (Концепция 2016: čl. 38). Specificky je zmíněna i podpora „*vztahů mezi slovanskými národy*“. Článek 47 je celý věnován „*rozvoji vlastních efektivních prostředků informačního vlivu na veřejné mínění v zahraničí*“ (Концепция 2016: čl. 47).

Přijetí konceptu ruského světa, který mimo jiné usiloval o potlačení hranice mezi ruskou diasporou a mateřským Ruskem, bylo od počátku kontroverzní. Na jedné straně mobilizoval diasporu a přívržence Ruska a na straně druhé vzbudil obavy u vlád sousedních zemí. Již od roku 2009 byly z jejich strany činnost nadace Russkij mir a prohlášení o ruském světě pečlivě sledovány. Po anexi Krymu a rozdmýchání nepokojů na východě Ukrajiny ze strany Ruska se vazba mezi konceptem ruského světa a ruskou agresí vyjevila explicitně. Velký rozruch vzbudilo vyjádření mluvčího Kremlu Dmitrije Peskova, který po okupaci Krymu 7. března 2014 prohlásil že „*prezident Putin je garantem bezpečnosti ruského světa*“ (Песков 2014). Samotný Vladimir Putin prezentoval anexi Krymu jako „*snahu ruského světa, historického Ruska k obnově jednoty*“ (Putin 2014a). V projevech představitelů Ruska zaznívalo uspokojení z postsovětského revanše Ruska coby „*sjednotitele ruského světa rozděleného umělými hranicemi*“ (Zevelev 2014). K oběma konceptům se silně přihlásili separatisté v takzvané Doněcké národní republice. Jejich lídr Alexandr Zacharčenko přímo prohlásil: „*Vždy jsem snil o nezávislém vzkvétajícím doněckém státě jako součásti ruského světa. [...] Považujeme se za ruský svět v celé jeho mnohotvárnosti, nejsme Evropané. Bohužel jsme se museli stát nejen součástí tohoto ruského světa, ale jeho předvojem*“ (Захарченко 2015). Řadu odkazů na ruský svět obsahovala dokonce i jedna z variant preambule jejich „ústavy“ (Конституция 2014; Забирко 2015). Po anexi Krymu a rozdmýchání konfliktu na východní Ukrajině bylo zřejmé, že koncept ruského světa byl stvořen a využit pro geopolitické cíle.

Od ruského světa se nahlas distancovali dokonce i Alexandr Lukašenko a Nursultan Nazarbajev (Зевелев 2016) – dva největší spojenci Ruska, ale i představitelé dvou zemí s početnou ruskou diasporou. Na území Ukrajiny byla činnost nadace Russkij mir dokonce zakázána (Maliukevicius 2013). Ruský svět se postupně z nástroje *soft power* stal podezřelou součástí sítě prokremelských skupin, z nichž některé se účastní hybridní války. Ruským státem podporované implementační „nevládní organizace“ často narušují společenskou kohezi v sousedních zemích, manipulují s národní identitou ve prospěch mobilizace protizápadního a antisystémového diskurzu (Lutsevych 2016). V evropských postkomunistických zemích jsou jeho aktivity spojeny s politickými silami nostalgickými po komunismu či vládě silné ruky a v západní Evropě s antiliberalními politickými proudy, které se mísí se zcela nevinnými kulturními a vzdělávacími aktivitami. Díky charakteru své deklarované i nedeklarované agentury získal ruský svět na Západě image zázemí

antisystémových politických sil. Při pohledu na současné vnímání ruského světa v post-sovětském prostoru i na Západě proto zní prohlášení ministra Lavrova o tom, že „ruský svět je důležitým zdrojem posílení atmosféry důvěry a vzájemného porozumění ve vztazích mezi Ruskem a zeměmi, kde žijí ruští krajané“ (Лавров 2015), jako cynická ironie.

* * *

Oba srovnávané koncepty vykazují výrazné společné rysy především z hlediska své podstaty, liší se z pohledu formy. Mají různou genezi, rozdílné konkrétní představované geografie, funkce i implementační legendy (viz tabulku č. 1). Historicky oba koncepty shodně navazují na myšlenky ruského svěbytnictví o zvláštní cestě Ruska zejména ve vztahu k Západu a jejich společnou podstatou je snaha o obnovu vazeb po rozpadu SSSR, reintegraci postsovětského prostoru vedoucí k připoutání a loajalitě sousedních zemí, respektive některých komunit. Oba koncepty jsou projevem rozhodnutí ruského vedení, že nebude nadále usilovat o zapojení do euroatlantické institucionální architektury,¹¹ ale bude budovat vlastní systém, v němž zaujme nikoli roli periferie, nýbrž roli mocenského centra. Geneze obou konceptů se v mnohém liší. Ideologický radikální neoeurasianismus vznikl jako disidentský směr zesponu a postupně se sblížoval s politickými a vládními strukturami a nyní je metodologicky rozvíjen shora. Ruský svět vznikl naopak shora jako vládní iniciativa, která se však snaží pronikat k loajálními komunitám odspodu. Ideologická východiska jsou naopak velmi podobná. Opírají se o hluboké identitární fenomény, jakými jsou například duchovnost, tradicionalismus a s ním spojený konzervatismus či různě definovaný národ. Oba koncepty přicházejí s vágně vymezenými představovanými geografiami strukturovanými shodně kolem ruského centra a organizovanými ve vrstvách směrem k periférii. Zatímco pro státocentrický neoeurasianismus je základní jednotkou stát a jeho teritorium, národocentrický ruský svět pracuje s komunitami a síťově organizovanými vazbami, které však mají také své geografické zázemí. Reteritorializace post-sovětského prostoru je v podání obou konceptů vyjádřením žádoucích sfér ruského vlivu, ale také snahy o naplnění geopolitických představ různých komunit v Rusku či mimo něj i geografických aspiračních rámců různých forem nacionalismu. Geopolitické signály využívají konsolidační a integrační síly etatistického nacionalismu i nacionalismu imperiálního, respektive civilizačního, jenž okolní prostor organizuje kolem Ruska. Přes geopolitickou náplň je konsolidační funkce konceptů směřována především vůči domácímu publiku v Rusku samém a oba jsou zapojeny do posilování patriotické konvergence. Neoeurasianismus konstruuje vizi kontinentálního bloku coby „integrace integrací“ či „impéria impérií“, jež ovšem rezonuje se „světem světů“ ruského světa. Vedle společného ruského patriotického jádra oslovují rozdílné komunity i v postsovětském prostoru a nacházejí vyjádření v současné ruské zahraniční politice. Bližší pohled na oba koncepty naznačuje, že posilují hlavní geopolitické příběhové linie a narativy ruské zahraniční politiky: prosazování multipolárního světa (vyvažování Západu), odpor k rozšíření NATO, (re)integraci v postsovětském prostoru nebo obranu proti barevným revolucím (respektive hodnotové agendě Západu). Oba koncepty mají výraznou materiální podporu státu. Pokud porovnáme jejich praktické projevy, je zřejmý jejich funkční překryv, ale také implementační mimoběžnost, což zajišťuje absenci konkurenčního vztahu, jakkoli se o jejich konkurenci občas diskutuje. Takto nastavená funkční distribuce obou projektů má své zřejmé příčiny. Mezi neoeurasianismem a ruským světem dochází ke zřetelné funkční i územní dělbě práce, což je zřejmé jak z interaktivní mapy nadace Russkij mir, která zobrazuje distribuci svých poboček (ruských center), tak ze zapojení postsovětských zemí do aktivit Eurasijské ekonomické unie. Zatímco v pěti zemích Střední Asie se nachází pouze sedm ruských center nadace Russkij mir, ve třech evropských postsovětských zemích (Bělorusko, Ukrajina a Moldavsko) jich je osmnáct, přičemž paradoxně v Bělorusku a Kazachstánu (obou zakládajících členech Eurasijské ekonomické unie) se nachází jen po jedné pobočce.

Tabulka č. 1
Shrnutí a srovnání konceptů neoeurasianismu a ruského světa

		<i>Neoeurasianismus</i>	<i>Ruský svět</i>
<i>Hlavní funkce konceptu</i>	<i>Primární cíl</i>	Integrace post-sovětského prostoru pod ruským vedením	Integrace post-sovětského prostoru pod ruským vedením
	<i>Další významné cíle</i>	Posílení ekonomické a strategické relace s asijskými zeměmi, zejména s Čínou	Navázání vztahů s diasporou a ruskými vlivovými skupinami i mimo postsovětský prostor
<i>Představované geografie</i>	<i>Teritoriální vrstvy</i>	Rusko; postsovětský prostor (většinou bez států Pobaltí); širší Eurasie	Rusko a přilehlé prostory obývané etnickými Rusy; slovanské a pravoslavné jádro postsovětského prostoru; postsovětský prostor; globální síťová struktura sympatizantů
	<i>Další související pojmy</i>	Impérium impérií, sakrální geografie	Svět světů, Svatá Rus, Novorusko, Malorusko
<i>Historické a ideové zázemí konceptu</i>	<i>Historická východiska</i>	Panslavismus, byzantinismus, eurasianismus	Slavjanofilství, panslavismus, byzantinismus
	<i>Ideologie</i>	Konzervatismus, geopolitika, nacionalismus	Konzervatismus, geopolitika, nacionalismus
	<i>Mobilizační narativ</i>	Geografie, geoeconomika	Historie, geokultura (jazyk, náboženství, kultura, dějiny)
<i>Způsoby prosazování</i>	<i>Oficiální nástroj v praktické politice</i>	Eurasijská ekonomická unie	Aktivity nadace Russkij mir
	<i>Způsob přijetí</i>	Bottom-up	Top-down
	<i>Metoda působení</i>	Top-down	Bottom-up
<i>Stoupenci a adresáti konceptu</i>	<i>Hlavní stoupenci v Rusku</i>	Stát, RPC, patriotické prostředí, ruské neslovanské obyvatelstvo	Stát, RPC, patriotické prostředí, slovanské obyvatelstvo
	<i>Primární adresáti v zahraničí</i>	Ruská diaspora ve Střední Asii, autoritářské elity ve Střední Asii, ideoví spojenci Ruska na Západě, byznys, mlčící většina	Ruská diaspora v evropské části post-sovětského prostoru, ideoví spojenci Ruska na Západě, věřící, mlčící většina
	<i>Primární cílové země</i>	Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán	Ukrajina, Bělorusko, Moldavsko

Zdroj: Autor.

Oba koncepty však diskredituje evidence jejich revizionistické a imperiální agendy vůči sousedním zemím, reteritorializační narativy očekávání imperiální renesance i některé metody. Stejně jako neoeurasianismus byl i ruský svět spojen s ruskou agresí proti Ukrajině, kde se stal synonymem hybridní války spojeným s anexí Krymu, koloniálním pojmem Novorusko a separatismem.

Z uvedeného vyplývá, že oba koncepty jsou funkčně komplementární co do geografické působnosti, schopnosti oslovovat různé komunity i způsobu prosazování integrační civilizacionistické agendy. Jejich spolupráce a účast na projektech státu patří k plodům patriotické konvergence současného ruského politického prostředí. Neoeurasianismus i ruský svět jsou nástroji, jejichž prostřednictvím Rusko utváří geopolitický narativ o hranicích, suverenitě i moci v postsovětském prostoru.

¹ Zatímco v SSSR tvořili etničti Rusové jen asi 49 % populace, v Rusku je to 80 %.

² V roce 2007 vznikla nadace Russkij mir.

³ Podle výzkumů veřejného mínění Levadova centra v roce 1999 myšlenku obnovení Ruska jako „velkého impéria“ podporovalo 85 % dotázaných. Ve stejném výzkumu z ledna 2011 podpořilo myšlenku 78 % dotázaných, pouze 14 % bylo proti (Левада 2011).

⁴ Původní Duginova vize počítala s rozčleněním Číny a spojenectvím s Japonskem. Postupně však byla upravena ve prospěch Číny, kterou nyní Dugin v souladu s vládní politikou považuje za partnera.

⁵ Kanonizačním územím RPC je Rusko, Ukrajina, Bělorusko, Moldavsko, Kazachstán, Uzbekistán, Tádžikistán, Turkmenistán, Kyrgyzstán, Ázerbájdžán, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Japonsko a Čína.

⁶ Slovanský název řecké kolonie Chersonesos.

⁷ Patriarcha Kirill dokonce používá termín „geoeckleziologie“ (Kirill 2014a).

⁸ Teoretici „ruské doktríny“ Sergijevského projektu navrhli novou ideologii, vycházející ze společného základu Svaté Rusi a sovětského Ruska. Podle nich je již v Leninových pracích zřejmý přechod od komunistické ideologie k tradiční mocenské nadnárodní ideji, která ač byla oděná do hávu marxistické rétoriky, usilovala o sjednocení ruského imperiálního prostoru do rámce jednoho ruského civilizačního projektu (Ромашко 2015).

⁹ Tento výsledek průzkumů veřejného mínění by bylo zajímavé konfrontovat se stabilními sympatiemi ruské společnosti k tomu, aby se Rusko stalo opět velkým impériem, které ukazují průzkumy veřejného mínění provedené Levadovým centrem – viz výše vysvětlivku č. 3.

¹⁰ Hlavní formální strukturou státu podporující ruskou diasporu v zahraničí je agentura Rossotrudničestvo. Russkij mir jako nadace navázaná na stát méně formálně však otevírá měkké síle Ruska nové možnosti.

¹¹ Poslední iniciativou tímto směrem byla takzvaná Medveděvova iniciativa z roku 2008, která neměla šanci na úspěch mimo jiné proto, že byla předložena 5. června, necelé dva měsíce před invazí Ruska do Gruzie. Navíc byla konceptuálně nejasná a Rusko v ní neartikulovalo svou představu (Lo 2009).

Literatura

- Alexejev, Michail (2016): Backing the USSR 2.0: Russia's ethnic minorities and expansionist ethnic Russian nationalism. In: Kolstø, Pål – Blakkisrud, Helge: *The New Russian Nationalism*. Edinburgh: Edinburgh University Press, s. 160–192.
- Antonovič, Marijuš (2013): To what extent has Russia's foreign policy since 2000 been influenced by Eurasianism? *Lithuanian Foreign Policy Review*, Vol. 30, s. 11–41.
- Bassin, Marc (2007): Civilisations and Their Discontents: Political Geography and Geopolitics in the Huntington Thesis. *Geopolitics*, Vol. 12, No. 3, s. 351–374.
- Bassin, Marc – Aksenov, Konstantin (2006): Mackinder and the Heartland Theory in Post-Soviet Geopolitical Discourse. *Geopolitics*, Vol. 11, No. 1, s. 99–118.
- Billington, James (2004): *Russia in Search of Itself*. Washington, D.C.: Woodrow Wilson Center Press.
- Blitt, Robert (2011): Russia's 'Orthodox' Foreign Policy: The Growing Influence of the Russian Orthodox Church in Shaping Russia's Policies Abroad. *University of Pennsylvania Journal of International Law*, Vol. 33, No. 2, s. 363–460.
- Bremer, Thomas (2015): How the Russian Orthodox Church Views the "Russian World". *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, Vol. 35, No. 3, s. 43–49.
- Букарский, Владимир (2012): Роль Русской православной церкви в процессе политической интеграции евразийского пространства. *Проблемы национальной стратегии*, Vol. 12, No. 3, <http://riss.ru/images/pdf/journal/2012/3/07_.pdf>.
- Clover, Charles (1999): Dreams of the Eurasian Heartland. *Foreign Affairs*, Vol. 78, No. 2, s. 9–13.
- Clunan, Anne (2009): *The Social Construction of Russia's Resurgence*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

- Collins, Randall (2001): Civilizations as Zones of Prestige and Social Contact. *International Sociology*, Vol. 16, No. 3, s. 421–437.
- Druzenko, Genadii (2011): Geopolitics from the Patriarch: The Heavenly Kingdom Versus the “Russian World”. *Russian Politics and Law*, Vol. 49, No. 1, s. 65–73.
- Dunlop, John (2004): Aleksandr Dugin’s Foundations of Geopolitics. *Demokratizatsiya*, Vol. 12, No. 1, s. 41–57.
- Etkind, Aleksander – Shcherbak, Andrei (2008): The Double Monopoly and Its Technologists: The Russian Preemptive Counterrevolution. *Demokratizatsiya*, Vol. 16, No. 3, s. 229–239.
- Gellner, Ernest (1997): *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Ingram, Alan (2001): Alexander Dugin: Geopolitics and Neo-fascism in Post-soviet Russia. *Political Geography*, Vol. 20, No. 8, s. 1029–1051.
- Кайзер, Маркус – Кляйнеберг, Михаэль (2003): „Евразия“ – фантом или реальная модель развития? *Журнал социологии и социальной антропологии*, Vol. 4, No. 4, s. 82–97.
- Karaganov, Sergej – Cherniavskaja, Kristina – Novikov, Dmitry (2016): Russian Foreign Policy Risky Successes. *Harvard International Review*, Vol. 37, No. 3, s. 74–79.
- Kerr, David (1995): The new Eurasianism: The rise of geopolitics in Russia’s. *Europe-Asia Studies*, Vol. 47, No. 6, s. 977–988.
- Khapaeva, Dina (2016): Triumphant memory of the perpetrators: Putin’s politics of re-Stalinization. *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 49, No. 1, s. 61–73.
- Kolosov, Vladimir – Turovsky, Rostislav (2001): Russian Geopolitics at the Fin-de-Siècle. *Geopolitics*, Vol. 6, No. 1, s. 141–164.
- Kurfürst, Jaroslav (2014): Východní Evropa mezi hodnotovou vizí a mocenskou revizí. *Mezinárodní politika*, Vol. 2014, No. 6, <<http://www.iir.cz/article/vychodni-evropa-mezi-hodnotovou-vizi-a-mocenskou-revizi/>>.
- Kurfürst, Jaroslav (2017a): *Konstrukce a dekonstrukce ruské geopolitické kultury*. Disertační práce. Ostrava: Ostravská univerzita.
- Kurfürst, Jaroslav (2017b): Shades of Grey in Russian Pre-soviet Geopolitical Traditions. *Studies in East European Thought*, Vol. 69, No. 2, s. 177–197, <doi:10.1007/s11212-017-9285-x/>.
- Laqueur, Walter (2016): *Putin a putinismus: Rusko a jeho perspektivy soužití se Západem*. Praha: Prostor.
- Laruelle, Marlène (2004): The two faces of contemporary Eurasianism: An imperial version of Russian nationalism. *Nationalities Papers*, Vol. 32, No. 1, s. 115–136.
- Laruelle, Marlène (2008): *Russian Eurasianism: An Ideology of Empire*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Laruelle, Marlène (2009): (Neo-)Eurasianists and Politics. *Russian Politics and Law*, Vol. 47, No. 1, s. 90–101.
- Laruelle, Marlène (2010): The Ideological Shift on the Russian Radical Right. *Problems of Post-Communism*, Vol. 57, No. 6, s. 19–31.
- Laruelle, Marlène (2015a): *Eurasianism and European Far Right: Reshaping the Europe Russia Relationship*. Lanham – Boulder – New York – London: Lexington Books.
- Laruelle, Marlène (2015b): *The “Russian World”: Russia Soft Power and Geopolitical Imagination*. The Center for Global Interests, <http://globalinterests.org/wp-content/uploads/2015/05/FINAL-CGI_Russian-World_Marlene-Laruelle.pdf>.
- Laruelle, Marlène (2015c): The Iuzhinskii Circle: Far-Right Metaphysics in the Soviet Underground and Its Legacy Today. *Russian Review*, Vol. 74, No. 4, s. 563–580.
- Lo, Bobo (2009): Medvedev and the New European Security Architecture. *Center for European Reform Policy Brief*, London: Centre for European Reform, s. 1–9.
- Lough, John – Lutsevych, Orisa – Pomerancev, Peter – Secieru, Stanislav – Shekhovtsov, Anton (2014): *Russian Influence Abroad: Non-state Actors and Propaganda*. London: Chatham House, 24. 10. 2014, <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/field/field_document/20141024RussianInfluence-Abroad.pdf>.
- Lutsevych, Orisa (April 2016): *Agents of the Russian World: Proxygroups in the contested Neighbourhood*. London: Chatham House, <<https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/publications/research/2016-04-14-agents-russian-world-lutsevych.pdf>>.
- Luxmoore, Matthew (2014): Defensive Imperialism: The Evolution of Russia’s Regional Foreign Policy. *International Journal on World Peace*, Vol. 31, No. 2, s. 73–112.
- Maekinen, Sirke (2014): Geopolitics Teaching and Worldviews: Making the Future Generation in Russia. *Geopolitics*, Vol. 19, No. 1, s. 86–108.
- Maliukevicius, Nerijus (2013): (Re)Constructing Russian Soft Power in Post-Soviet Region. *Baltic Security & Defence Review*, Vol. 15, No. 2, s. 70–97.
- Mankoff, Jeffrey (2013): Eurasian Integration: The Next Stage. *Central Asia Policy Brief*, No. 13, s. 1–8, <<http://centralasiapolicy.org/blog/2013/12/06/eurasian-integration-the-next-stage/>>.
- Митрофанова, Анастасия (2006): Политическое православие: Как создается новый национальный проект. *Политический журнал*, 17. 1. 2006, <http://www.religare.ru/2_24912.html>.
- Mitrofanova, Anastasia (2016): Russian ethnic nationalism and religion today. In: Kolstø, Pål – Blakkisrud, Helge: *The New Russian Nationalism: Imperialism, Ethnicity and Authoritarianism 2000–2015*. Edinburgh: Edinburgh University Press. s. 104–132.

- Neumann, Iver (1996): *Russia and the Idea of Europe*. New York: Routledge.
- Noordenbos, Boris (2011): Ironic imperialism: How Russian patriots are reclaiming postmodernism. *Studies in East European Thought*, Vol. 63, No. 2, s. 147–158.
- O'Loughlin, John – Ó Tuathail, Geraóid – Kolossov, Vladimir (2005): Russian Geopolitical Culture and Public Opinion: The Mask of Proteus Revisited. *Transactions of the Institute of British Geographers*, Vol. 30, No. 3, s. 322–335.
- Pantin, Vladimir (2010): The Political and Civilizational Self-Identity of Contemporary Russian Society in a Global Context. *Russian Social Science Review*, Vol. 51, No. 1, s. 4–20.
- Peunova, Marina (2008): An Eastern Incarnation of the European New Right: Aleksandr Panarin and New Eurasianist Discourse in Contemporary Russia. *Journal of Contemporary European Studies*, Vol. 16, No. 3, s. 407–419.
- Pryce, Paul (2013): Putin's Third Term: The Triumph of Eurasianism? *Romanian Journal of European Affairs*, Vol. 13, No. 1, s. 25–43.
- Ромашко, Александр (2015): Российский цивилизационный концепт в современном политико-правовом моделировании: Опыт критического осмысления. *Society: Politics, Economics, Law*, No. 6, s. 1–7.
- Rozov, Nikolaj (2012): Geopolitics, Geoeconomics, and Geoculture. *Russian Social Science Review*, Vol. 53, No. 6, s. 4–26.
- Rumer, Boris (Autumn 2002): Power in Central Asia. *Survival*, Vol. 44, No. 3, s. 57–68.
- Sakolov, Mikhail (2009): New Right-Wing Intellectuals in Russia. *Russian Politics*, Vol. 47, No. 1, s. 47–75.
- Shekhovtsov, Anton (2008): The Palingenic Thrust of Russian Neo-Eurasianism: Ideas of Rebirth in Aleksandr Dugin's Worldview. *Totalitarian Movements*, Vol. 9, No. 4, s. 491–506.
- Shlapentokh, Dmitry (2007): Dugin Eurasianism: A window on the minds of the Russian elite or an intellectual ploy? *Studies in East European Thought*, Vol. 59, No. 3, s. 215–236.
- Shlapentokh, Dmitry (2013): The Death of the Byzantine Empire and Construction of Historical/Political Identities in Late Putin Russia. *Journal of Balkan*, Vol. 15, No. 1, s. 69–96.
- Smith, Graham (1999): The Masks of Proteus: Russia, Geopolitical Shift and the New Euroasianism. *Transactions of the Institute of British Geographers*, Vol. 24, No. 4, s. 481–500.
- Smith, Hanna (2016): Statecraft and Post-Imperial Attractiveness: Eurasian Integration and Russia as a Great Power. *Problems of Post-Communism*, Vol. 63, No. 3, s. 171–182.
- Suslov, Michail (2015): Holy Rus: The Geopolitical Imagination in the Contemporary Russian Orthodox Church. *Russian Social Science Review*, Vol. 56, No. 3, s. 43–62.
- Tolstoy, Andrey – McCaffaray, Edmund (2015): Mind Games. *World Affairs*, Vol. 177, No. 6, s. 25–30.
- Tsygankov, Andrei (1998): Hard-line Eurasianism and Russia's contending geopolitical perspectives. *East European Quarterly*, Vol. 32, No. 3, s.315–334.
- Tsygankov, Andrei (2003): Mastering space in Eurasia: Russia's geopolitical thinking after the Soviet break-up. *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 36, No. 1, s. 101–127.
- Tsygankov, Andrei (2007): Finding a Civilisational Idea: "West", "Eurasia", and "Euro-East" in Russia's Foreign Policy. *Geopolitics*, Vol. 12, No. 3, s. 375–399.
- Tsygankov, Andrei (2016): Crafting the State-Civilization Vladimir Putin's Turn to Distinct Values. *Problems of Post-Communism*, Vol. 63, No. 3, s. 146–158.
- Umland, Andreas (2008): Zhirinovskiy's Last Thrust to the South and the Definition of Fascism. *Russian Politics and Law*, Vol. 46, No. 4, s. 31–46.
- Umland, Andreas (2009a): Issues in the Study of the Russian Extreme Right. *Russian Politics and Law*, Vol. 47, No. 1, s. 4–6.
- Umland, Andreas (2009b): Pathological Tendencies in Russian "Neo-Eurasianism". *Russian Politics and Law*, Vol. 47, No. 1, s. 76–89.
- Verkhovskii, Aleksandr – Pain, Emil (2015): Civilizational Nationalism. *Russian Social Science Review*, Vol. 56, No. 4, s. 2–36.
- Забирко, Александр (2015): Литературная генеалогия концепции «Русский мир»: от Бедной Лизы до полковника Гиркина. *Форум новейшей восточноевропейской истории и культуры*, Vol. 2015, No. 2, s. 114–136.
- Zamiatin, Dmitrii (2008): The Territory of Nostalgia: Russia's Geographic Image and Problems of Linguistic Identity in the Former Soviet Republics. *Russian Politics and Law*, Vol. 46, No. 6, s. 59–71.
- Zevelev, Igor (2009): Russia's Future: Nation or Civilization? Collapse of the Soviet Union and Russian Question. *Russia in Global Affairs*, Vol. 7, No. 4, s. 73–87.
- Zevelev, Igor (2014): The Russian World Boundaries. *Russia in Global Affairs*, Vol. 2014, No. 2, <<http://eng.globalaffairs.ru/number/The-Russian-World-Boundaries-16707/>>.

Dokumenty

- Бабурин, Сергей (2011): Русский Мир как он ест'. In: Бабурин, Сергей (ed.): *Русский Мир*. Москва: Магистр, s. 7–17.
- Цымбурский, Вадим Л. (2007): Метаморфоза России: Новые вызовы и старые искушения. In: Цымбурский, Вадим Л.: *Остров Россия: Геополитические и хронополитические работы. 1993–2006*. Москва: РОССПЭН, s. 29–43.

- Дугин, Александр (1999): Основы геополитики. Москва: Арктогея центр.
- Дугин, Александр (2005): Русский Мир. *АРКТОГЕЯ*, 12. 12. 2005, <<http://arcto.ru/article/1393/>>.
- Гефтер, Михаил (1995): Мир миров: Российский зачин. *Русский Архипелаг*, http://www.archipelag.ru/ru_mir/history/history95-97/gefter-zachin/.
- Глобальные вызовы (2016): Глобальные вызовы: Религия и секуляризм в современном мире. *Всемирный Русский Народный Собор*, 7. 6. 2016, <<http://vrns.ru/news/4178/#.V37WTWwko2w/>>.
- Градировский, Сергей – Межуев, Борис (2003): Русский Мир как объект геокультурного проектирования. *Русский Архипелаг*, <http://www.archipelag.ru/ru_mir/history/histori2003/gradirovsky-russmir/>.
- Громыко, Алексей (2010): Русский мир: понятие, принципы, ценности, структура. In: Никонов, Вячеслав (ed.): *Смыслы и ценности русского мира*. Москва: Русский мир, s. 20–24.
- Кирилл (2009a): Слово Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Кирилла после интронизации. *Русская Православная Церковь*, 1. 2. 2009, <<http://www.patriarchia.ru/db/text/547287.html>>.
- Кирилл (2009b): Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на открытии III Рождественских Парламентских встреч. *Русская Православная Церковь*, 11. 3. 2009, <<http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html>>.
- Кирилл (2009c): Миссия в миру. *Русская Православная Церковь*, 17. 6. 2009, <www.patriarchia.ru/db/text/675523>.
- Кирилл (2014a): Телепрограмма Слово пастыря. *Мгарский монастырь*, 6. 9. 2014, <<http://www.mgarsky-monastery.org/kolokol/4286/>>.
- Кофнер, Юрий (2013): Этапы развития и консолидация Евразийского движения. *Евразийское движение*, <<http://eurasian-movement.ru/archives/6231/>>.
- Концепция. (2016): Подписан Указ «Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации». *Президент России*, 1. 12. 2016, <<http://www.kremlin.ru/acts/news/53384/>>.
- Конституция (2014): *Конституция Донецкой народной республики 2014. Конституции государств (стран) мира*, 3. 6. 2014, <<http://worldconstitutions.ru/?p=1094>>.
- Kozurev, Andrej (1992): Russia: A Chance for Survival. *Foreign Affairs*, Vol. 71, No. 2, s. 1–16.
- Lavrov, Sergej (2006): The Rise of Asia, and the Eastern Vector of Russia's Foreign Policy. *Russia in Global Affairs*, No. 3, 7. 7. 2006, <http://eng.globalaffairs.ru/number/n_6865/>.
- Лавров, Сергей (2015): Русский мир на пути консолидации. *Российская Газета*, 1. 11. 2015, <<https://rg.ru/2015/11/02/lavrov.html>>.
- Левада (2011): «Особый путь» и российская империя. *Левада-Центр*, 8. 2. 2011, <<http://www.levada.ru/2011/02/08/osobyj-put-i-rossijskaya-imperiya/>>.
- Межуев, Борис (2016): Идеология третьего срока. *Um+*, 4. 3. 2016, <<https://um.plus/2016/03/04/ideologija-tretego-sroka/>>.
- Межуев, Борис (2015): Картография русского европеизма. *Журнальные ключи Интелро*, Тетради по консерватизму, s. 1–32, <<http://www.intelros.ru/readroom/tetradi-po-konservatizmu/tet1-2015/26492-kartografiya-russkogo-evropeizma.html>>.
- Миллер, Алексей (2005): Империя и нация в воображении русского национализма. Взгляд историка. *Polit.ru*, 14. 4. 2005, <<http://polit.ru/article/2005/04/14/miller/>>.
- Митрофанов, Александр (1997): *Шаги новой геополитики*. Москва: Русский вестник.
- Нарочницкая, Наталия (2015): *Русский код развития*. Москва: Книжный Мир.
- Наумов, Александр (2010): Вдохнуть новую жизнь. In: Никонов, Вячеслав (ed.): *Смыслы и ценности русского мира*. Москва: Русский мир, s. 24–29.
- Никонов, Вячеслав (ed., 2010): *Смыслы и ценности русского мира*. Москва: Русский мир.
- Панарин, Александр (1994): Атлантизм и евразийство: Два сценария для России. Послесловие. In: Ильин, Виктор В.: *Россия: Опыт национально-государственной идеологии*. Москва: Изд-во Московского университета, s. 74–113.
- Panarin, Aleksandr (1996): Russia in Eurasia. *Russian Social Science Review*, Vol. 37, No. 3, s. 35–53.
- Песков, Дмитрий (2014): Путин является гарантом безопасности русского мира. *Взгляд Деловая газета*, 3. 7. 2014, <<http://vz.ru/news/2014/3/7/676150.html>>.
- Putin, Vladimir (2001): Speech in the Bundestag of the Federal Republic of Germany. *President of Russia*, 25. 9. 2001, <<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/21340/>>.
- Путин, Владимир (2007): Послание Президента России Владимира Путина Федеральному Собранию РФ. *КонсультантПлюс*, 24. 4. 2007, <http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_67870/>.
- Putin, Vladimir (2010): Russia and Europe: From an Analysis of Crisis Lessons to a New Partnership Agenda. *Government of the Russian Federation*, 25. 11. 2010, <<http://archive.premier.gov.ru/eng/events/news/13088/>>.
- Путин, Владимир (2011): Новый интеграционный проект для Евразии — будущее, которое рождается сегодня. *Известия*, 3. 10. 2011, <<http://izvestia.ru/news/502761/>>.
- Путин, Владимир (2012): Владимир Путин. Россия: национальный вопрос. *Независимая газета*, 23. 1. 2012, <http://www.ng.ru/politics/2012-01-23/1_national.html>.
- Путин, Владимир (2012a): Россия и меняющийся мир. *Московский Новости*, 27. 2. 2012, <<http://www.mn.ru/politics/78738/>>.

- Putin, Vladimir (2013): Meeting of the Valdai International Discussion Club. *President of Russia*, 9. 9. 2013, <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/19243/>>.
- Putin, Vladimir (2014a): Address by President of the Russian Federation. *President of Russia*, 18. 3. 2014a, <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603/>>.
- Putin, Vladimir (2014b): Presidential Address to the Federal Assembly. *President of Russia*, 4. 12. 2014b, <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/47173/>>.
- Стратегия (2015): О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации. *Российская газета*, 31. 12. 2015, <<http://rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html>>.
- Щедровицкий, Пётр (2000a): Кто и что стоит за доктриной Русского Мира? *Русский Архипелаг*, <http://www.archipelag.ru/ru_mir/history/history99-00/shedrovicky-doctrina/>.
- Щедровицкий, Пётр (2000b): Русский мир и транснациональное русское. *Русский Архипелаг*, <http://www.archipelag.ru/ru_mir/history/history99-00/shedrovicky-transnatio/>.
- Щедровицкий, Пётр – Островский, Ефим (1997): Орел расправляет крылья: 1111 знаков за 1111 дней до Нового Тысячелетия. *Русский Архипелаг*, <http://www.archipelag.ru/ru_mir/history/history95-97/shedrovicky-1111zn/>.
- Щедровицкий, Пётр – Островский, Ефим (1999): Страна, которой не было. *Русский Архипелаг*, <http://www.archipelag.ru/ru_mir/history/history99-00/shedrovicky-possia-no/>.
- Шевченко, Максим (2004): Русский мир — контуры «общей судьбы». *Русский Архипелаг*, <http://www.archipelag.ru/ru_mir/history/histori2004/shevchenko-kontur/>.
- Шипков, Александр (2016): Сакральная география России: от Херсонеса до Соловков. *Всемирный Русский Народный Собор*, 31. 5. 2016, <<http://vrns.ru/history/4154/#.V31fyWwko2w>>.
- Захарченко, Александр (2015): Глава ДНР Александр Захарченко: Донбасс — не Украина, а часть Русского мира. *Аргументы и Факты*, 10. 11. 2015, <http://www.aif.ru/politics/world/glava_dnr_aleksandr_zaharchenko_donbass_ne_ukraina_a_chast_russkogo_mira/>.
- Захарченко, Александр (2017): Захарченко объявил о создании Малороссии. *ТК Унион*, 18. 7. 2017, <<https://www.youtube.com/watch?v=2yUSDCeYqcQ/>>.
- Зевелев, Игорь (2016): Метаморфозы русского мира: Чем Россия заплатила за Крым. *РБК*, 18. 3. 2016, <<http://www.rbc.ru/opinions/society/18/03/2016/56eba3b59a7947ebe61847dc/>>.

Poznámka

Děkuji oběma anonymním recenzentům za přečtení článku a komentáře k němu.